

Pavel Krafl

Provinciální synody hnězdenské církevní provincie do začátku 16. století

Prawo Kanoniczne : kwartalnik prawno-historyczny 43/1-2, 37-78

2000

Artykuł został zdigitalizowany i opracowany do udostępnienia w internecie przez Muzeum Historii Polski w ramach prac podejmowanych na rzecz zapewnienia otwartego, powszechnego i trwałego dostępu do polskiego dorobku naukowego i kulturalnego. Artykuł jest umieszczony w kolekcji cyfrowej bazhum.muzhp.pl, gromadzącej zawartość polskich czasopism humanistycznych i społecznych.

Tekst jest udostępniony do wykorzystania w ramach dozwolonego użytku.

PAVEL KRAFL

PROVINCIALNÍ SYNODY HNĚZDENSKÉ CÍRKEVNÍ PROVINCIE DO ZAČÁTKU 16. STOLETÍ

I. Úvod; I.A. Prameny a literatura; I.B. Středověká polská církev; I.C. Klasifikace shromáždění. Kolokvia, sjezdy biskupů; I.D. Legátské zákonodárství (1248 - 1309); II. Provinciální synody: II.A. Provinciální synody do počátku 14. století; II.B. Období od 2. desetiletí do konce 14. století; II.C. Provinciální synody první poloviny 15. století. Trąbowa kodifikace; II.D. Provinciální synody druhé poloviny 15. století; III. Charakteristiky provinciálního synodálního života Hnězdna. Shrnutí, závěr; IV. Katalog prokázaných provinciálních synod hnězdenské církevní provincie do počátku 16. století.

I. Úvod

Významným institutem středověkého církevního práva byla provinciální synoda. Byla shromážděním biskupů a vyššího kléru diecézí církevní provincie (opatů, představených řádů, kapitulních prelátů či později delegátů vybraných kapitulami). Svolával ji metropolita - arcibiskup nebo případně jeho zástupce¹. Sloužila k řešení aktuálních otázek života církevní provincie; arcibiskup na ní vydával provinciální statuta, což byl soubor ustanovení normativního charakteru. Prostřednictvím těchto statut byla též publikována ustanovení právních norem vyšší právní síly - papežských dekretů a ustanovení koncilů, případně též legátských statut. Právním ustanovením, na základě něhož se započalo konání juristicky vyhraněných provinciálních synod, byl dekret 4. lateránského koncilu (1215): „Metropolitani ad correctionem excessuum et reformationem morum singulis annis facere debent provinciale concilium, in quo statuere debent personas idoneas per singulas dioceses, quae sollicitè investigent, et in sequenti concilio referant corrigenda. Et episcopi debent facere synodos episcopales singulis annis, et publicare agitata in provinciali concilio, et haec negligentes ab executione officii suspenduntur.“². V Polsku byl synodální život na provinciální úrovni velmi bohatý. Cílem studie je shrnout problematiku provinciálních synod hnězdenské církevní provincie (a na nich vydávaných provinciálních statut) do počátku 16. století; podat přehled všech známých synod.

¹ J. Bardach, B. Leśnodorski, M. Pietrzak, *Historia ustroju i prawa polskiego*, wydanie czwarte, Warszawa 1997, s. 55.

² Glosa k X 5, 1, 25.

I. A. Prameny a literatura

Prameny. O konání polských provinciálních synod se dozvídáme převážně z diplomatického materiálu, méně již z pramenů narativních. V 13. století převažují zmínky o synodách v listinách na nich vydaných (převážně jde o svědečné a datovací formule). Od druhé čtvrtiny 15. století jsou hlavním pramenem zase již vydané úřední knihy katedrálních kapitul diecézí hnězdenské provincie s aktovými zápisy, které nás mohou informovat o plánovaných či v době zápisu předpokládaných datech konání provinciálních synod, o osobách vyslaných kapitulou na synodu a případně o požítcích, které jim kapitula určila na cestu³. Ostatní diplomatický materiál obsahující zmínky o synodách (listiny) je roztroušen po dílčích edicích. Z vyprávěcích pramenů jmenujme kroniku Galla Anonyma, kroniku Godysława Paska, kroniku Jana z Czarnkowa, anály krakovské kapituly, „rocznik traski“, katalog krakovských biskupů⁴, Długoše (*Catalogus archiepiscoporum Gnesnensium a Historia Polonica*)⁵. Na řadě provinciálních synod byla vydána statuta. Pro některé z nich používá polská historiografie vzhledem k jejich významu termín kodifikace. Všechna provinciální statuta jsou již dnes vydána. Jejich nejstarší souhrné edice podali krátce po sobě Anton Zygmunt Helcel a Romualdus Hube v padesátých letech minulého století⁶. Většina ze

³ B. Ulanowski, *Acta capitulorum nec non iudiciorum ecclesiasticorum selecta*, I.-II., Kraków 1894-1902 (dále ACIE); Týž, *Acta capitulorum Cracoviensis et Plocensis selecta (1438-1523; 1438-1525)*, Archiwum Komisji Historycznej, 6, 1891, s. 1-296 (dále ACCP). Rozbor pramenů viz P. Krafl, *Akta katedrálních kapitul hnězdenské církevní provincie jako pramen k provinciálním synodám 15. století*, Revue církevního práva, 15, 2000, 1, s. 35-45.

⁴ *Pomniki dziejowe Polski (Monumenta Poloniae historica)*, I.-III., ed. A. Bielowski, Warszawa 1960-1961 (dále PDP).

⁵ *Joannis Długosz senioris canonici Cracoviensis opera omnia*, I.-XIV., ed. A. Przedziecki, Kraków 1868-1878 (dále Długoš). Novější edice pak *Ioannis Długosii Annales seu cronicae incliti regni Poloniae*, I.-VI., Varsaviae 1964-1973.

⁶ *Starodawne prawa polskiego pomniki poprzedzone wywodem historyczno krytycznym tak zwanego prawodawstwa wiślickiego Kazimierza Wielkiego w textcie ze starych rękopism krytycznie dobranym*, I., ed. A. Z. Helcel, Warszawa 1856, s. 329-428 (dále SPPP I.). R. Hube, *Antiquissimae constitutiones synodales provinciae Gnesnensis maxima ex parte nunc primum e codicibus manu scriptis typis mandatae*, Petropoli 1859. Přehled starších souborných tisků, nekritických edicí a tisků soudobých ranně-novověkých provinciálních statut hnězdenské církevní provincie viz A. Jocher, *Obraz bibliograficzno-historyczny literatury i nauk w Polsce, od wprowadzenia do niej druku po rok 1830 włącznie*, III., Wilno 1857, s. 304-309 a *Podręczna encyklopedia kościelna*, t. 37-38, s. 310-311 (dále PEK). Práci s titulem *Decretales summorum pontificum pro regno Poloniae et constitutiones synodorum provincialium et dioecesanarum regni eiusdem ad summam collectae cum annotationibus, declarationibus, admonitionibus et additionibus ex historia, iure ecclesiastico universalis et iure civili regni, editae cura et studio Z. Chodyński et E. Likowski*, t. 1-3, Posnaniae 1869-1883 autoři rozčlenili podle titulů knih papežských dekretálů; u každého z nich jsou citována ustanovení synodálních a provinciálních statut – ovšem převážně novověkých.

statut pak byla přetištěna do edičního podniku Kodeks dyplomatyczny wielkopolski⁷. Z řady samostatných edicí jednotlivých statut se sluší připomenout edici kodifikace Mikuláše Tráby (1420), kterou připravili Bolesław Ulanowski, Jan Fijałek a Adam Vetulani⁸.

Literatura o provinciálních synodách a statutech Hnězdna. Již autoři 17. a 18. století se zajímali o hnězdenské provinciální synody. Ve svém přehledu papežů podává informace o polských provinciálních synodách svolaných za pontifikátu jednotlivých papežů Szymon Starowolski⁹. Informace o synodách poskytl v přehledné tabulce Józef Andrzej Załuski¹⁰. Po polovině 19. století vznikla řada prací, jež se pokouší o syntetické shrnutí tematiky. Již edice A. Z. Helcela obsahuje historický úvod¹¹. Do své syntézy dějin polského soukromého práva pojal kapitolu o provinciálních synodách hnězdenské provincie Piotr Burzyński¹². Kapitoly o provinciálních synodách obsáhl do své práce Michał Wiszniewski¹³. Samostatný článek o synodách napsal J. P. Jabczyński¹⁴. I syntetická práce Pawła Władysława Fabisze je již zastalá¹⁵, podobně nepoužitelná je populárně laděná série článků

⁷ *Kodeks dyplomatyczny wielkopolski obejmujący dokumenta tak już drukowane, jak dotąd nie ogłoszone sięgające do roku 1400 (Codex diplomaticus Maioris Poloniae. Documenta, et iam typis descripta, et adhuc inedita complemens annum 1400 attingentia)*, I.-V., cd. F. Pickosiński, Poznań 1877-1908 (dále KDW).

⁸ *Statuty synodalne Wieluńsko-Kaliskie Mikołaja Trąby z r. 1420*, z materiálův przysposobionych przez B. Ulanowskiego uzupełnili i wydali J. Fijałek i A. Vetulani, *Studia i materiały do historii ustawodawstwa synodalnego w Polsce*, č. 4, Kraków 1915-1920-1951.

⁹ S. Starowolski, *Epitome conciliorum tam generalium, quam provincialium in Graeca et Latina ecclesia celebratorum, quaecunque reperiri potuerunt. Itemque vitarum Romanorum pontificum, epistolarum, decretalium et diversarum sanctionum eorum, cum chronologica et historica observatione a Simone Starowolscio, primicerio Tarnoviensi, libris XXVI. comprehensa*, Romae 1653.

¹⁰ J.A. Załuski, *Conspectus novae collectionis legum ecclesiasticarum Poloniae (titulo Synodicon Poloniae orthodoxae) tum et aliae collectionis scriptorum ecclesiasticorum Poloniae ineditorum*, Varsaviae 1774, p. 9-10. Práci Ignacy Drozdzowicz, *Index omnium, quae in synodis provincialibus ecclesiae Gnesnensis constituta sunt, Luccariae 1791*, kterou uvádí PEK, 37-38, s. 312, neeviduje ani centrální katalog starých tisků Biblioteky Narodowej ve Varšavě.

¹¹ *SPPP* I., s. 331-342.

¹² P. Burzyński, *Prawo polskie prywatne*, I., Kraków 1867, s. 62-69.

¹³ M. Wiszniewski, *Historia literatury Polskiej*, II., V., Kraków 1840, 1843.

¹⁴ J.N. Jabczyński, *Wiadomość o Synodach prowincjonalnych polskich i zbiorach ich Statutów*, Rocznik Towarzystwa naukowego z Uniwersytetem Jagiellońskim złączonego, 19, 1849, 4, s. 14-53.

¹⁵ P.W. Fabisz, *Wiadomość o Synodach Prowincjonalnych i Dyecezalnych Gnieźnieńskich i o Prawach Kościoła Polskiego z dodatkiem Spisu Synodów Dyecezalnych Polskich*, wydanie druhé, Kępcno 1861. To samé platí i o další Fabiszově knize, ve které se dotýká tématu legátských synod: *Wiadomość o legatách i nuncyuszach apostolskich w dawnej Polsce (1075-1865)*, wydanie druhé, Ostrów 1866.

Maurycy Dzieduszyckiego¹⁶. V osmdesátých letech vydal historik Tadeusz Gromnicki přehled dějin polských provinciálních synod s přihlédnutím na činnost papežských legátů do poloviny 14. století¹⁷. Tématiku provinciálních synod nemohli opomenout ani autoři Podręcznej encyklopedye kościelnej¹⁸. Cenu a hodnotu si dodnes rozhodně zachovala stručná práce významného polského právního historika Władysława Abrahama, kterou vydal v rámci zvláštní ediční řady „*Studia i materiały do historii ustawodawstwa synodalnego w Polsce*“ a kde předkládá obecné teze o charakteru polských provinciálních synod¹⁹. V polovině třicátých let vydal přehled dějin hnězdenského provinciálního synodálního života časopisecky a posléze knižně (doplněno o jednu kapitolu) Michał Morawski²⁰. V jádru jeho pozornosti je ovšem 16. a 17. století. U příležitosti plenárního synodu polské církve vyšel r. 1939 Piotru Kałwovi jeho historický nástin provinciálního zákonodárství předrozborového Polska²¹. Poslední monografie pochází z pera Ignace Subery²². Katalogový přehled provinciálních synod hnězdenské provincie do počátku 16. století podal P. Krafl²³. Provinciální synody slavené za jednotlivých hnězdenských arcibiskupů zaznamenal ve svých biografiích též Jan Korytkowski²⁴. Po obsahové stránce se synodálním statutům věnoval Jan Fijałek²⁵, dále například Z. Pazdro²⁶. Jednotlivým hnězdenským provinciálním synodám

¹⁶ M. Dzieduszycki, *O synodach katolickich w dawnej Polsce*, Przegląd Lwowski, 10, 1880, s. 83-89, 151-158, 294-299, 461-469, 534-537, 718-724.

¹⁷ T. Gromnicki, *Synody prowincjonalne oraz czynności niektórych funkcjonaryuszów apostołskich w Polsce do r. 1357*, Kraków 1885.

¹⁸ *PEK*, t. 37-38, s. 310-327.

¹⁹ W. Abraham, *Studia krytyczne do dziejów średniowiecznych synodów prowincjonalnych kościoła Polskiego*, *Studia i materiały do historii ustawodawstwa synodalnego w Polsce*, n. 5, Krakow 1917, hlavně kapitola první: Synody prowincjonalne i zjazdy biskupskie przed kodifikacją Mikołaja Trąby z r. 1420, s. 7-18.

²⁰ M. Morawski, *Synod prowincjonalny prowincji Gnieźnieńskiej w dawnej Polsce*, *Atencum kapłańskie (dale AK)*, 21, 1935, sv. 35, s. 139-163, 313-332, sv. 36, s. 1-27, 150-170. Samostatně pod tímž titulem vyšlo ve Wrocławku 1935.

²¹ P. Kałwa, *Pierwszy polski synod plenarny wraz z orędziem episcopatu polski do duchowieństwa i wiernych w sprawie uchwał tegoż synodu poprzedzony rysem historycznym prowincjonalnego ustawodawstwa synodalnego w Polsce przedrozborowej*, Towarzystwo wiedzy chrześcijańskiej ogólnego zboru, t. 51, Lublin 1939.

²² I. Subera, *Synody prowincjonalne arcybiskupów gnieźnieńskich*, *Zarys historii prawa kościelnego w Polsce*, n. 1, Warszawa 1971.

²³ P. Krafl, *Přehled provinciálních synod Hnězna z let 1206-1503*, *Slovanské historické studie*, 25, 1999, s. 5-34.

²⁴ J. Korytkowski, *Arcybiskupi gnieźnienscy, prymasowie i metropolici polsci od roku 1000 až do roku 1821*, I.- II., Poznań 1889.

a statutům je věnována řada dílčích studií,²⁷ místo je jim věnováno též v monografiích jednotlivých arcibiskupů.²⁸

I. B. Středověká polská církev

K roku 1112, do kdy psal Gallus Anonymus, fungovala jako součást hnězdenské církevní provincie biskupství krakovské, poznaňské, vratislavské a plocké. Diecézní soustava byla dále doplněna za Boleslava Křivoústého. Z jeho doby pochází první zmínky o biskupství pomořském, lubušském a włocławském. Místo zaniklého biskupství v Kolobřehu vzniklo biskupství ve Wolině (1140), které bylo r. 1188 přeneseno do Kamieňa Pomořského a podřízeno bezprostředně papeži. Křižáky založené biskupství v Chelmu (1243) se přičlenilo k arcibiskupství řížskému, které získalo metropolitní oprávnění r. 1255. Kromě zmíněného biskupa v Chelmu byli řížskému arcibiskupovi podřízeni sufragáni z Fromborku, Kwidzynu a Královce (biskupství warmiňské, pomezanské a sambijské). Roku 1375 získalo metropolitní oprávnění arcibiskupství haličské (zal. 1367), v r. 1414 přenesené do Lvova. Ujalo se diecézi v Přemyšli, Chelmu, Vladiměři, Kamienci, Kyjevě a Seretu (v Moldávii). Hnězdno získalo biskupství, která vznikla nově v zemích litevských: Vilnius a Miedniki. Roku 1418 obdržel hnězdenský arcibiskup hodnost primasovskou.

Spory mezi knížaty na počátku 13. století donedávna na státu zcela závislé církvi dovolily, aby vůči němu vystoupila jako rovnocenná síla. Hlavním propagátorem reformem se stal arcibiskup Henryk Kietlicz (1199-1219). Byly vytvořeny základní podmínky pro realizaci postulátů 4.

²⁵ J. Fijałek, *Średniowieczne ustawodawstwo synodalne biskupów polskich*, I *Życie i obyczaje kleru w Polsce średniowiecznej na tle ustawodawstwa synodalnego*, Krakow 1893.

²⁶ Z. Pazdro, *Lichwa w świetle ustawodawstwa synodalnego polskiego w wiekach średnich*, *Kwartalnik historyczny*, 15, 1901, s. 449-503.

²⁷ Lze jmenovat autory W. Abrahama, M. Fąku, K. Głombiowského, H. Likowského, J. K. Mętlewicz, J. Nowackého, A. Vctulaniho, aj.

²⁸ J. Umiński, *Henryk arcybiskup gnieźnieński zwany Kietliczem (1199-1219)*. Lublin 1926; Týž, *Arcybiskup Wincenty z Nialka, następca Henryka, zw. Kietliczem*, in: *Księga pamiątkowa ku czci Władysława Abrahama, II.*, Lwów 1931, s. 137-166; Władysław Karasiewicz, *Jakób II Świnka. Arcybiskup Gnieźnieński (1283-1314)*, Poznań 1948; Tadeusz Silnicki - Kazimierz Gołab, *Arcybiskup Jakub Świnka i jego epoka*, Warszawa 1956; Tadeusz Silnicki, *Arcybiskup Mikołaj Traba*, Warszawa 1954; Władysław Klapkowski, *Działalność kościelna biskupa Wojciecha Jastrebca*, Warszawa 1932; Stefan Hain, *Wincenty Kot, prymas polski (1436 - 1448)*, Poznań 1948; Henryk Rybus, *Kardynał Fryderyk Jagiellończyk jako biskup krakowski i arcybiskup gnieźnieński*, Warszawa 1935.

lateránského koncilu (1215). Polská farní organizace měla velmi řídkou strukturu: bylo typické, že farnost zahrnovala několik či několik desítek osad. Farnosti s jednou vsí se nacházely zřídka na západě Polska. Podle rozhodnutí 4. lateránského koncilu se měly pravidelně konat diecézní synody. Statuta kardinála Jakuba z roku 1248 berou jako normální věc konání diecézních synod. Každoroční synody vzpomíná též roku 1267 legát Guido, dále provinciální synoda kališská r. 1406 i kodifikace Mikuláše Trąby z r. 1420. První doloženou diecézní synodou v Polsku je synoda vratislavského biskupa Tomáše I. z r. 1256. V krakovské diecézi konal první diecézní synodu pravděpodobně Pavel z Przemankowa. Krakovský biskup Nanker v úvodu svých statut z r. 1320 vzpomíná konstituce svých předchůdců. V Plocku synodální statuta z r. 1388 vzpomínají též dřívější synodální konstituce. Počátkem 15. století se objevily synodální statuta v diecézích włocławské, hnězdenské, przemyszké, lvovské a poznaňské²⁹.

I. C. Klasifikace shromáždění. Kolokvia, sjezdy biskupů

Kvalifikace shromáždění biskupů a prelátů. Rozlišovat budeme provinciální synody a legátské synody, které rozšiřovaly a formovaly partikulární právo církevní provincie. Od nich musíme dále odlišit knížecí kolokvia a biskupské sjezdy, které formálněprávně synodami samozřejmě v žádném případě nebyly. Kolokvia neměla jednotlivý charakter. Stanisław Zachorowski rozlišuje pro 13. století sjezdy knížat, které mají rodinný či rodový charakter a na kterých knížata doprovází jejich dvorští a zemští úředníci, „mezinárodní“ sjezdy politického charakteru (resp. celopolské) a nakonec sjezdy jednotlivých knížat s jejich úředníky bez účasti jiných knížat. Svolávala je knížata. Kolokvií se účastnili vedle světských činitelů

²⁹ R. Grodecki, S. Zachorowski, J. Dąbrowski, *Dzieje Polski średniowiecznej*, I-II., Kraków 1995, s. 70-71, 84-85. W. Abraham, *Organizacja kościoła w Polsce do połowy wieku XII.*, 2. wydanie, Lwów 1893, 30-66, 88, 94-108. Zygmund Sułowski, *Struktura organizacji diecezjalnej kościoła polskiego w wiekach średnich*, in: *Księga tysiąclecia katolicyzmu w Polsce*, I., red. M. Pechowicz, Lublin 1969, s. 76-80; A. Vetulani, *Średniowieczny kościół polski w zasięgu łacińskiej kultury prawniczej*, ibidem, s. 391-421; W. Wójcik, *Kościelne ustawodawstwo partykularne w Polsce przedrozbiorowej na tle powszechnego prawodawstwa kościelnego*, ibidem, s. 423-502. U. Borkowska, *Odbudowa i rozwój (2. poł. XI i XII w.)*, in: *Chrześcijaństwo w Polsce. Zarys przemian 966-1979*, red. J. Kłoczowski, Lublin 1992, s. 53-88, A. Witkowska, *Przemiany XIII wieku (1198-1320)*, ibidem, s. 89-114, J. Kłoczowski, *W dobie wielkiego rozwoju (1320-1450)*, ibidem, s. 115-150, E. Wiśniowski, *Bilans średniowiecza (1450-1525)*, ibidem, s. 151-188.

i činitelé duchovní. Předmětem jednání byly otázky organizace obrany státu, politické otázky, správa státu. Není vyhraněná hranice mezi kolokvií a biskupskými sjezdy a i v polské historiografii se lze setkat s různým označením pro jednotlivá konkrétní shromáždění. Příkladem může být shromáždění konané roku 1161 v Łęczyci u příležitosti vysvěcení kostela. Zachorowski píše o kolokviu, Abraham a Subera o sjezdu biskupů. Abraham v jiném případě píše o sjezdech biskupů konaných při sjezdech knížecích, kolokviu; mnohdy se patrně konaly souběžně či spíše splývaly. Otázkou je, zda mnohá z kolokvií a biskupských sjezdů nebyla spíše neformálními shromážděními (správní záležitosti se nepřidružovaly či pouze druhotně), zda je tedy lze kvalifikovat v kategoriích správních či právních, anebo zda hlavním bodem nebyl *jiný* církevně-správní úkon (vysvěcení kostela, biskupa) a přítomnost ostatních činitelů (duchovních i světských), nebyla spíše společenskou záležitostí, vyplývající z přirozeného lidského sdružování se. Termín „sjezd biskupů“ by pak byl implantátem novověké historiografie nebo mírněji řečeno její pomocnou berličkou, jejíž existence vyplývá pouze z prosté potřeby klasifikovat. Jaká míra formalizace provázela tato shromáždění? Měla jednání převážně správní charakter či politický? Tyto otázky platí hlavně k ranému období (12., 13. stol.), kdy je jednak nejvíce dokladů o sjezdech a kdy jednak nebyly vyhraněny správní instituce. Kusé informace pramenů nejsou dostatečnou oporou pro přesné určení charakteru shromáždění. Ve svém výkladu jsem se snažil jako provinciální synody klasifikovat toliko shromáždění, která jsou v pramenech jako synodus (provincialis, generalis apod.) označena a současně splňují podmínky definice provinciální synody z hlediska účasti. Legátské synody se konaly příležitostně; zlatým obdobím synod papežských legátů byla druhá polovina 13. století. Legátská synoda se konala pod vedením papežského legáta. Účastnit se jí byli povinni diecézní biskupové z církevních provincií a diecézí, pro něž byla synoda svolána. Statuta, která na legátských synodách byla vydávána, měla vyšší právní sílu než provinciální statuta. Vzhledem k jejich významu pro provinciální zákonodárství budou v úvodu též zmíněna.

Kolokvia, sjezdy biskupů. Mezníkem v polských dějinách bylo kolokvium konané roku 1180 v Łęczyci. Rozhodnutí nezabavovat majetek po zemřelých biskupech je významným krokem na emancipační cestě církve. Roku 1177 se konalo knížecí kolokvium za přítomnosti biskupů v Hnězdně. Sjezd biskupů se konal např. u příležitosti vysvěcení kostela jeźrzejowského v letech 1174-1176, kostela v Sandoměři roku 1191, vysvěcení poznaňského biskupa Pawła ve Mstowě 1212. Téhož roku se

konal sjezd v Mikulině. Roku následujícího (1213) se konal sjezd biskupů v Sieradzu. Ještě k roku 1209 je doloženo kolokvium za přítomnosti biskupů v Hlohově. Z dalších let známe kolokvia ve Wiertelewě 1223, Gaşawě 1227 a na neznámém místě konaný sjezd r. 1228. U příležitosti konsekrace arcibiskupa Pełky se biskupové sešli na sjezdu v Łeczyci r. 1232. Roku 1250 byla na shromáždění v Sieradzu uzavřena za prostřednictví arcibiskupa Pełky a wrocławského biskupa Tomáše dohoda mezi kujavským knížetem Kazimírem a wrocławským biskupem Michaelem. Kanonizace sv. Stanislava byla zase příležitostí ke konání shromáždění v Krakově r. 1254, jehož se měli účastnit jak biskupové, tak knížata. Tři shromáždění jsou doložena v osmdesátých letech 13. století: sjezd biskupů r. 1285 v Krakově, kolokvium r. 1286 v Ładu a biskupský sjezd za přítomnosti papežského legáta r. 1287 v Opole a Ratiboři. Při konsekraci poznaňského biskupa Jana v Sochaczowě r. 1323 je doložen též sjezd. Zmínit můžeme ještě například kolokvium Kazimíra Velikého z r. 1350. W Abraham za sjezdy považuje dvě shromáždění z let 1376 a 1378, o kterých nás informuje současník Jan z Czarnkowa a Długoš později označil za synody. První se konal v Uniejowě, druhý v Kališi³⁰.

I. D. Legátské zákonodárství (1248-1309)

Významnou roli v rámci provinciálního zákonodárství sehrály od poloviny 13. do počátku 14. století legátské synody. V průběhu 13. století se v Polsku legáti objevují velmi často; Tadeusz Silnicki je nazývá „epoka legacka“. Zatímco o legátských synodách 12. století se dozvídáme toliko z kronikářských zpráv, ve 13. století již byla vydávána statuta. Na legátské synodě měl rozhodující slovo papežský legát. Shromáždění biskupové přijímali na vědomí statuta, která pak publikovali ve svých diecézích. Hlavním úkolem bylo seznámit místní biskupy s předpisy práva obecného, což bylo ve století zvýšené zákonodárné aktivity zvláště aktuální. Další projednávanou otázkou bývala církevní kázeň, dodržování církevních předpisů. Řada legátů jmenovaných pro Polsko pobývala ve Vratislavi. Všechny legátské synody, které se ve 13. století konaly na území Polska a z nichž vzešla statuta, zde byly slaveny. Na rok 1248 do Vratislavi svolal

³⁰ S. Zachorowski, *Studia z historii prawa kościelnego i polskiego*, Kraków 1917, s. 9-78; W. Abraham, *Studia krytyczne*, s. 13-18; I. Subera, *Synody*, s. 35-37; P. Krafl, *Tzv. sjezdy biskupů v Polsku vrcholného středověku*, in: *Církev a stát (Sborník příspěvků z 4. ročníku konference)*, red. M. Lamparter, Spisy Právnické fakulty Masarykovy univerzity v Brně, řada teoretická, sv. 228, Brno 1999, s. 19-30.

legátskou synodu Jakub, arcijáhen v Liege, pět let poté Gerhard z Pforzheimu. Roku 1267 zde svolal synodu ještě legát kardinál Guido. Ze závěru 13. a počátku 14. století jsou známy čtyři legátské synody, jejichž ustanovení byla právně závazná pro hnězdenskou církevní provincii. Všechny (z r. 1279, 1287, 1302, 1309) se konaly mimo její území.

Nejstarší ze známých legátských statut vydal legát Jakub, arcijáhen v Liege, na vratislavské synodě z 10. října 1248 pro Polsko, Prusko a Pomořansko. Činnost legáta podpořil předchozího roku osobně papež Inocenc IV. Statuta se nedochovala v původní verzi, nýbrž ve variantě, kterou později vyhlásil legát Anselm. Jsou poměrně rozsáhlá, obsahují 26 článků dotýkajících se řady oblastí života kléru a církve. Na období 1251-1253 připadla legátská mise v Polsku kardinálu-knězi Hugo St. Cher. Ze zemí, které spadaly do legátovy působnosti, jmenujme kromě Polska Německo, Čechy, Moravu, Prusy, Pomoří. Do Polska Hugo vyslal jako svého plnomocníka dominikána Gerharda von Pforzheim, který na synodě ve Vratislavi roku 1253 vydal statuta, která se ovšem nedochovala. Bývalý legát Jakub z Liege byl mezitím zvolen papežem jako Urban IV. (1261). Legátem pro provincii ryžskou, hnězdenskou a salzburskou a pro Čechy s Moravou jmenoval Anselma, biskupa warmiňského (Ermeland). Díky němu se do dnešních dnů dochovalo znění článků legáta Jakuba. Anselm papeže upozornil na skutečnost, že polští biskupové zanedbávají ustanovení statut, která pro ně jako legát vydal. Papež mu v odpovědi r. 1262 zaslal 10 článků a v červnu r. 1263 zbylá ustanovení. Legát je následně vyhlásil.

V roce 1267 slavil ve Vratislavi synodu kardinál Guido, legát papeže Klimenta IV. Jeho legátská mise zahrnovala Dánsko, Švédsko, provincie Brémy, Magdeburg, Salzburg, Hnězdno, biskupství kamieňské a pražské. Od listopadu r. 1266 do poloviny května 1267 slavil čtyři synody, na kterých vydal statuta: v Brémách, Magdeburku, Vratislavi a Vídni. Statuta vzešlá z jeho čtyř synod jsou si podobná co do rozsahu i obsahu řešených problémů, taktéž i co do stylistiky a redakce jednotlivých ustanovení. Guidova vratislavská synoda se konala ve dnech 9. - 10. února 1267. Ustanovení z brémské a magdeburkové synody legáta Guida tvoří asi třetinu statut, zbytek jsou nová ustanovení. Pramenem statut jsou konstituce 3. a 4. lateránského koncilu, méně již papežské dekretály (Dekretály Řehoře IX.). Ty články Guidonových statut, která jsou obsahově blízka starému polskému právu, se zabývají životem kléru, organizací a úřady církve, manželským právem a vztahem církve a kléru ke státu. Ke skupině ustanovení, u které nelze prokázat souvislost se starším polským právem, patří početné články o židech, o ukládání berní na kléru, o stacjach.

Legát Filip, biskup z Fermo, konal společně pro Uhry a Polsko legátskou synodu 14. září 1279 v uherské Budě. Vzešla z ní nejrozsáhlejší ze všech legátských statut, jaká kdy byla pro polskou církevní provincii vydána. Dalším legátem, který se odhodlal slavit synodu, byl Jan Boccamazza (Bucamatius), biskup v Tusculum, legatus "per partes Alamanie, Bohemie, Dacie et Suecie regna nec non Moravie, Marthiani, *Polonie*, Pomeranie, Prussie, Cassubie et Livonie ac Russie ducatus". Synodu svolal do Würzburgu na 16. března 1287. Statuta neuzvhlédňují polské poměry a polská historiografie pochybuje o jejich významnějším vlivu v polském prostoru. W. Abraham dává do souvztažnosti s legátskou synodou z 16. března 1287 provinciální synodu hnězdenské církevní provincie z 16. října téhož roku. Předposlední z řady statut vydal kardinál legát Mikuláš Boccasini, generál dominikánského řádu, biskup v Ostii a Veletri a pozdější papež Benedikt XI. Pochybnosti o tom, že Boccasini pro obě země vydal statuta, nejsou, otázkou ale zůstává, kdy a kde byla statuta vydána, a dále zda byly vydány pro Polsko a pro Uhry statuta zvlášť či společně. Jsou známy dvě synody, které legát Mikuláš slavil: první v Budě ještě roku 1301, druhou v Prešpurku r. 1302. W. Abraham považuje za pravděpodobnější, ovšem bez přímých důkazů, termín druhý; upřesňuje jej na květen - červen r. 1302. Pokusil se rovněž rekonstruovat alespoň zlomek z ustanovení nedochovaných statut, která byla patrně v Polsku užívána. Řadu legátských synod a statut uzavírá prešpurská synoda legáta pro Uhry a Polsko Gentilise, kardinála - kněze S. Martini in Montibus, z 10. listopadu r. 1309³¹.

II. Provinciální synody

II. A. Provinciální synody do počátku 14. století

Na přelomu 12. a 13. století byl v Polsku již dvakrát ignorován princip seniorátu (1180, 1207). V červnu roku 1210 vydal papež Inocenc III. bulu, kterou uznává seniorátní právo. Odpovědí na bulu byl synod - sjezd, který se konal v posledních dnech července v Borzykowé. J. Umiński charakterizuje synodu jako zvednutí rukavice, kterou hodil Římu kníže Vladislav Laskonogi. V podstatě byla milníkem na cestě emancipace polské církve³². Provinciální synoda se konala současně s knížecím kolokviem, což je pro provinciální synody obecně neobvyklé a nepřipustné. Můžeme jen připomenout, že se konala před lateránským rozhodnutím (1215) konat pravidelně provinciální synody³³. Ve dvou

³¹ K legátským statutům viz připravovaná studie P. Krafl, *Legátská statuta pro Polsko a provinciální statuta Hnězdna do konce 15. století*.

listinách je výslovně označena jako *sinodus* (*synodus*). Zúčastnili se jí arcibiskup Henryk (1199 - 1219), poznaňský biskup Arnold, krakovský Vincencius, plocký Getko, vratislavský biskup Laurentius, wrocławský biskup Ogerius a konečně lubušský biskup Laurentius³⁴. Ale již před borzykowskou synodou se konala provinciální synoda, kterou W. Abraham časově zařadil kolem r. 1206. Dokladem jsou dvě listiny papeže Inocence III., které se zmiňují o exkomunikaci poznaňského biskupa; první je z 10. ledna 1207, druhá z r. 1211 - ta upřesňuje, že exkomunikační výrok padl „in provinciali concilio“³⁵.

Prvními doloženými statuty jsou statuta vydaná arcibiskupem Henrykem Kietliczem kolem roku 1217 v Kamieńcu³⁶. V kamieńských

³² J. Korytkowski, *Arcybiskupi*, I., s. 326 - 327; T. Gromnicki, *Synody*, s. 26; PEK, 37-38, s. 319; J. Umiński, *Henryk*, s. 72 - 74; I. Subera, *Synody*, s. 39; W. Abraham, *Pierwszy spór kościelno-polityczny w Polsce*, separát z Rozprawy Wydziału historyczno-filozoficznego Akademii Umiejętności, t. 32, Kraków 1895, s. 30; M. Fąka, *Synody*, s. 102-103; W. Wójcik, *Kościelne ustawodawstwo partykularne*, s. 449. Není jasné, o jakou Borzykowou či Borzykow se jedná.

³³ X 5, I, 25.

³⁴ Kromě nich jsou ve dvou listinách vydaných na synodě, z nichž první vydal Slavoš (donacc) a druhou kníže Vladislav (ta je z 29. července) jmenování probošt krakovský Boguphalus (Boguchalus), Symon z Łęczycze, Meingotus z Trzemeszna a hnězdenský Gregorus, děkan hnězdenský Hugo a krakovský Petrus, arcijáhen Gerhardus, kustos Vitus, mistr Jilji, mistr Petr „...et alii quam plurimi abbates, prepositi, decani, archidiaconi, canonici, sacerdotes, clerici, et tota synodus in Boricov celebrata“. *KDW* I., č. 66, s. 64-65 (z 29. července). *Kodeks dyplomatyczny małopolski* (dále KDM), II., cd. F. Piekosiński, Kraków 1886, č. 381, s. 24-25.

³⁵ *KDW* I., č. 59, s. 60; č. 74, s. 70-72. W. Abraham, *Studia krytyczne*, s. 7; L. Abraham, *Ius canonicum*, s. 409; P. Kałwa, *Pierwszy polski synod plenarny*, s. 10; W. Wójcik, *Kościelne ustawodawstwo*, s. 449. J. Korytkowski, *Arcybiskupi*, I., s. 331 synod časově zařazuje do konce r. 1210 či počátku r. 1211 nebo před r. 1210. O synodě z r. 1207 piší: J. Umiński, *Henryk*, s. 59 a M. Fąka, *Synody*, s. 100-102. Oba se odkazují na listinu vydanou r. 1208 slezským knížetem Jindřichem I. - Wilhelm Haeusler, *Urkundensammlung zur Geschichte des Fürstentums Oels bis zum Aussterben der piastischen Herzogslinie*, Breslau 1883, č. 18, s. 42. V písemnosti ale není řeč o synodě ani přímo ani nepřímo.

³⁶ Nejnovější edice A. Vctulani, *Statuty synodalne Henryka Kietlicza*, Studia i materiały do historii ustawodawstwa synodalnego w Polsce, č. 7, Kraków 1938, s. 10 - 13. Starší edice A. Z. Helcel, *SPPP* I., s. 363-364 (starší datování circiter 1271, viz s. 337); *KDW* I., č. 445, s. 391-392 (datování circiter 1271); B. Ulanowski, *Synod prowincjonalny w Kamieniu*, Studia i materiały do historii ustawodawstwa synodalnego w Polsce, n. 2, Kraków 1915, s. 29-32. Ulanowski snaží se dokázat, že statuta patří do r. 1265, s. 37. Jeho závěry a popř. i datování Helcela překonal A. Vctulani, *Statuty*, s. 37 (synodu a statuta datuje přímo do r. 1217), s. 39-48 (hovoří o období kolem roku 1217). Vctulani své závěry staví na základě analýzy textu a jeho zásadních ustanovení v kontextu politické situace, na základě diplomatického rozboru a konečně na základě paleografického rozboru Zofie Kozłowské-Budkové, který je připojen na konci Vctulaniho práce (s. 39-48). I. Subera, *Synody*, s. 41-43. M. Fąka, *Synody*, s. 119-121. Běžně se píše o synodě v Kamieniu. Charakter shromáždění v Kamieniu jako provinciální synody není ale zcela prokázán - srov. I. Subera, *Synody*, s. 37.

statutech je zmínka o exkomunikačním výroku vysloveném „in Uogbor, et in Uitouh, et in Chelou“³⁷. Jedná se o Wolborz a Witow; třetí místo nebylo identifikováno. V těchto místech se patrně konaly provinciální synody, což nám v případě Wolborzu dokazuje listina z roku 1215. Zpravuje nás o rozhodčím výroku Meingota, probošta trzemeszeňského, a Gunthera, děkana z Plocka, kterým rozhodli spor o desátky mezi biskupem kujavským a klášterem ve Strzelně. Za soudce sporu je určil wolborzský synod. Lze předpokládat, že se synoda konala nedlouho před vyhlášením rozhodčího výroku³⁸. Na jedné ze svých synod se měl arcibiskup Kielicz podle Dlugoše zabývat otázkou celibátu³⁹.

Jednu synodu máme prokázanu u arcibiskupa Wincenty z Niałka k roku 1226. Zpravují nás o ní Katalogi biskupův krakovských. Místo konání je neznámé, víme toliko, že se synoda měla konat v kostele zasvěceném svatému Blažejí. Otevřel se zde konflikt mezi vratislavským biskupem a biskupem krakovským o prvenství po hnězdenském arcibiskupovi. Krakovský biskup Ivo, který argumentoval papežským privilegiem, opustil jednání synody poté, co vratislavský Laurencius odmítl ustoupit⁴⁰.

Dvoji provinciální statuta se dochovala od arcibiskupa Pełky (1232-1258). První Pełka vydal nesporně 3. července 1233 v Sieradzu, jak dosvědčují tentokrát již dochovaná datovací formule a intitulace. Statuta obsahují deset článků⁴¹. Existenci dalších statut Pełkových předchůdců dokazuje narace statut: „...antecessorum nostrorum statutis...“⁴². Synoda

³⁷ A. Vetulani, *Statuty*, s. 12, 15 - 16.

³⁸ *KDW* I. č. 84, s. 80. T. Gromnicki, *Synody*, s. 33; J. Korytkowski, *Arcybiskupi*, I., s. 327 (r. 1214 nebo 1215); *PEK*, 37-38, s. 319; M. Fałka, *Synody*, s. 110-112 – domnívá se, že se synoda konala ještě v průběhu roku 1215; W. Abraham, *Pierwszy spór*, s. 38 – píše o konci r. 1214 a počátku 1215 jako o termínu konání synody; do r. 1214 či 1215 ji umísťuje i A. Vetulani, *Statuty*, s. 47. J. Umiński, *Henryk*, s. 109 – dle něj kolem poloviny roku 1215; P. Kałwa, *Pierwszy polski synod*, s. 10, pozn. 4; W. Wójcik, *Kościelne ustawodawstwo*, s. 451.

³⁹ *Dlugoś XI.*, s. 208.

⁴⁰ *PDP* III., s. 356. Rovněž *Dlugoś XI.*, s. 222 (in *Historia Polonica*). Srov. T. Gromnicki, *Synody*, s. 35-36; *PEK*, 37-38, s. 319; J. Umiński, *Arcybiskup Wincenty z Niałka, następcą Henryka, zw. Kieliczem*, in: *Księga pamiątkowa ku czci Władysława Abrahama*, II., Lwów 1931, s. 159. V pozn. 2 Umiński oponuje tvrzení starší literatury (Helcel, Korytkowski), že se synoda konala v Sulcjówe. I. Subera, *Synody*, s. 44-45. W. Wójcik, *Kościelne ustawodawstwo*, s. 452 píše o synodě z roku 1227.

⁴¹ *SPPP* I., s. 343 - 346; R. Hube, *Antiquissimae constitutiones*, s. 1-8. Srov. T. Gromnicki, *Synody*, s. 36-42; J. Korytkowski, *Praluci*, I., s. 368; Týž, *Arcybiskupi*, I., s. 367-368; W. Abraham, *Studia*, s. 11; Týž, *Ius canonicum*, s. 409, 412-413; P. Kałwa, *Pierwszy polski synod*, s. 11; W. Wójcik, *Kościelne ustawodawstwo*, s. 444, 448; I. Subera, *Synody*, s. 45-49.

⁴² *SPPP* I., s. 343.

se konala ještě tři dny poté, 6. července, jak dosvědčuje listina, kterou tři benediktinští opati na synodě obnovují svůj spor s premonstráty předávají ho do rukou vratislavského biskupa Tomáše a dalších dvou prelátů⁴³.

Kronika Godysława Paska, která byla sepsána v druhé polovině 13. století, věnuje odstavec další synodě arcibiskupa Pečky. Konat se měla 14. října 1257 v Łęczyci. Účastnilo se jí kromě arcibiskupa šest biskupů a další preláti. Průběh synody ovlivnil konflikt mezi vratislavským biskupem Tomášem I. a slezským knížetem Boleslavem II. Rogatkou, na něhož byl vyhlášena kruciáta. Autor kroniky zmiňuje též „multae etiam constitutiones in eadem synodo ... ordinatae...“⁴⁴. Analýza krakovské kapituly píše o łęczycké provinciální synodě z roku 1256. Je pravděpodobné, že se informace vztahuje k roku 1257⁴⁵. V období episkopátu Pečky byla vydána i statuta *Crescente quottidie*. Největší místo je v statutech věnováno trestům, které postihnou knížete a jeho zemi a jiné osoby, které zajmou biskupa. Další články první redakce textu obsahují ustanovení pro případ smrti biskupa; namířeny jsou hlavně proti snahám přivlastnit si majetek zemřelého biskupa. Nedochovaly se úvodní ani závěrečné formule listiny, z kterých by bylo možno vyrozumět, kdy a kde byla vydána. Starší polská historiografie první redakci statutu datovala kolem 1244⁴⁶ a novější redakci do roku 1257⁴⁷. W. Abraham se snažil prokázat, že první verze statut náleží do roku 1257 a druhou vydal až arcibiskup Świnka r. 1287. Domnívá se, že byl vydán v reakci na uvěznění vratislavského biskupa Tomáše

⁴³ *Kodeks dyplomatyczny klasztoru tyńieckiego* (dále KDT), ed. W. Kętrzyński, S. Smolka, Lwów 1875, č. 15, s. 37: „Actum in sinodo episcoporum Polonic in Zsevor II nonas Iulii anno gratiae M.CC.XXXIII.“

⁴⁴ *PDP II.*, s. 581-582. Srov. J. Korytkowski, *Arcybiskupi*, I., s. 403; K. J. Hefele, *Konzi-liengeschichte*, VI., Freiburg im Breisgau 1890, s. 59; T. Siłnicki, *Dzieje i ustrój kościoła katolickiego na Śląsku do końca w. XIV*, Warszawa 1953, s. 165-166.

⁴⁵ *PDP II.*, s. 806. Analýza před informací o synodě zmiňuje k roku 1256 též vězňeni biskupa Tomáše, které ale trvalo do května 1257 – viz T. Siłnicki, *Dzieje*, s. 165. A. Z. Helcel, *SPPP I.*, s. 336 píše kromě o synodě z r. 1257 též o synodě z r. 1256. *PEK*, 37-38, s. 319-320.

⁴⁶ R. Hube, *Antiquissimae constitutiones*, s. 8 datuje 1244 (zde na s. 8-10 edice); E. Brzowska, *Die Breslauer Diöcesansynoden bis zur Reformation, ihre Geschichte und ihr Recht*, Darstellung und Quellen zur schlesischen Geschichte, t. 38, Breslau 1939, s. 21-22, č. 1; J. Korytkowski, *Arcybiskupi*, I., s. 357 datuje 1243.

⁴⁷ A. Z. Helcel, *SPPP I.*, s. 357 (edice s. 357-358). T. Gromnicki, *Synody*, s. 86-88. Jistě není bez zajímavosti, že velká část tohoto statutu tvoří základ pražských statut arcibiskupa Jana z Jenštejna, který je vydal na synodě v říjnu r. 1385: Pavcl Krafl, *Glosa k Jenštejným statutům z 18. října 1385*, Vlastivědný věstník moravský, v tisku.

I. v říjnu 1256⁴⁸. Józef Nowacki připisuje první redakci statutu podobně jako Abraham łęczycké synodě z r. 1257 nebo shromáždění arcibiskupa Janusze ve Wrocieryżu z r. 1258⁴⁹.

Největší aktivitu z hnězdenských arcibiskupů od druhé poloviny 13. stol. po první polovinu 14. století v oblasti synodálního zákonodárství jeví Januš (1258 - 1271) a Jakub Świnka (1283 - 1314), bezpochyby nejvýznamnější polský zákonodárce 13. století.

U arcibiskupa Januše jsou spolehlivě prokázány synody z let 1258, 1262, 1267, 1269 a konečně 1270⁵⁰. Na synodě sieradzské z r. 1262, byla na sv. Lamberta (17. září) vydána statuta⁵¹. Zabývají se z velké části otázkami desátků, jejich placení a formy jejich placení. Dalším tématem je dodržování privilegia fori. Interdikt ukládá na dvůr knížete, který udržuje kontakty s osobami postuženými klatbou. Padlo i ustanovení na ochranu pannen a vdov⁵². Synoda v Sieradzu se konala ještě po dvou dnech, 19. září⁵³. Józef Nowacki se snažil prokázat, že dne 17. září 1258 se konala provinciální synoda ve Wrocieryżu pod Pińkowem. Hlavním důkazem je mu listina vydaná arcibiskupem Januszem, biskupem krakovským Prandotou Odrowążem a wratislavským Tomášem I. na sv. Lamberta. Listina je konfirmací, do níž je inzerován testament Bogusze Mieczsławice a listina krakovského vévody Boleslava řešící spor

⁴⁸ W. Abraham, *Studia*, s. 45 - 54. Srov. M. Wyszynski, *W sprawie drugiego statutu dzieścinnego arcybiskupa Pelki*, in *Księga Pamiątkowa ku czci Władysława Abrahama*, II., Lwów 1931, s. 187-197. Wyszynski má za to, že první redakce statutu vzešla ze synody slavené někdy v letech 1248-1257. Přebírá závěr Abrahama, nevylučuje ale možnost, že se synod, z kterého vzešel statut *Crescente quottidie*, konal kolem r. 1250, s. 191-195. Abrahamův vývod přijímá též Jakub Sawicki, *Concilia Poloniae* (dále CP), X., Wrocław - Warszawa - Kraków 1963, s. 49 (zde s. 328-329 nejmodernější edice). W. Wójcik, *Kościelne ustawodawstwo*, s. 451.

⁴⁹ J. Nowacki, *Arcybiskup gnieźnieński Janusz i nieznaný synod prowincjonalny roku 1258*, *Przegląd teologiczny* (dále PT), 14, 1933, s. 162-169.

⁵⁰ P. Kałwa, *Pierwszy polski synod*, s. 11.

⁵¹ *SPPP* I., s. 358-359; R. Hube, *Antiquissimae constitutiones*, s. 50 - 53; *KDW* I., č. 402, s. 354-355. V úvodu statutu je zmíněna vedle vydavatele arcibiskupa Januše přítomnost biskupa krakovského (Prandota), wratislavského (Tomáš), lubušského (Vilém), kujavského (Volimir), poznaňského (Bogufal). Přítomnost biskupa plockého (Petr) dokládá list na synodě shromážděných biskupů pomofánskému vévodovi, M. Perlbach, *Pommerellisches Urkundenbuch*, Danzig 1881, č. 193, s. 164.

⁵² Srov. T. Gromnicki, *Synody*, s. 102 - 107; J. Korytkowski, *Prałaci*, I., s. 369; Týž, *Arcybiskupi*, I., s. 422-423; *PEK*, 37-38, s. 320; I. Subera, *Synody*, s. 52-54.

⁵³ Dokladem je listina cisterciáckého opata ze Sulejowa dotýkající se jeho sporu s wrocławským biskupem o špitál sv. Godharda při Włocławku, Bolesław Ulanowski, *Dokumenty kujawskie i mazowieckie przeważnie z XIII wieku*, Archiwum Komisji historycznej, t. 4, Kraków 1888 (dále DKM), č. 28, s. 200-201. Srov. J. Nowacki, *Arcybiskup*, s. 145-146.

o Boguszův testament⁵⁴. V datovací formulí jsou dále jmenováni probošti vratislavský, wrocławský a wiślický, scholastici krakovský a wrocławský, kantor hnězdenský, probošt rudzký a arcijáhni lublinský a kruszwický⁵⁵. J. Nowacki upozorňuje na shodu termínů provinciální synody z r. 1262 a shromáždění z r. 1258. Rovněž informace o složení účastníků - prelátů ze čtyř diecézí a sedmi kapitul zapadá do obrazu provinciální synody. Po legátské synodě Guida z 9. února 1267 svolal Januš, jak již bylo zmíněno, provinciální synodu do Dankowa na 16. října 1267, čímž vyplnil nařízení článku Guidonových statut⁵⁶. O dva roky později, r. 1269, slavil synodu v Pajęczně⁵⁷. Poslední ze synod Januše se konala v Sieradzu 20. září 1270⁵⁸.

Daleko nejvýznamnější ze synod arcibiskupa Jakuba Šwinky, s nimiž jsme seznámeni (1285, 1287, 1290, 1298, 1306 a 1309), byla první synoda, łęczycká z 6. ledna 1285⁵⁹. K synodě jsou řazena nejrozsáhlejší statuta Šwinky, která obsahují přes třicet článků. Statuta se dochovala ve dvou redakcích: kratší, kterou vydal Helcel⁶⁰, a širší, která je přístupná díky edici Hubeho⁶¹. W. Abraham na základě rozboru opisů v rukopisech, z nichž Hube čerpal, a na základě obsahového rozboru dokazuje, že rozšiřující dodatek Hubeho textu statut nebyl původně součástí synodálních statut

⁵⁴ Edice listiny viz: J. Nowacki, *Nieznany dokument elekta gnieźnińskiego Janusza z r. 1258*, PT, 13, 1932, s. 356-359.

⁵⁵ J. Nowacki, *Nieznany dokument*, s. 359, 365-368.

⁵⁶ *KDW I.*, č. 423, s. 375, čl. 11. Přítomni byli Januš, vratislavský Tomáš I., krakovský Pavel Przemiankowski, wrocławský Volimír, poznaňský Mikuláš Lis – *KDW I.*, č. 429, s. 379-380. Srov. T. Gromnicki, *Synody*, s. 130-131; J. Korytkowski, *Arcybiskupi*, I., s. 432-433; I. Subera, *Synody*, s. 54-55.

⁵⁷ *Codex diplomaticus Silesiae* (dále CDS), VII., 2, ed. Colmar Grünhagen, Breslau 1875. č. 1336, s. 178. Zde je zmínka o synodě a místě jejím konání. *CDS VII.*, 2, č. 1333 a č. 1334, s. 177 dokládají, že arcibiskup Januš a mazovský biskup Petr byli v Pajęczně přítomni 16. října, což je patrně datum konání synody. Srov. I. Subera, *Synody*, s. 55.

⁵⁸ *Kodeks dyplomatyczny polski* (dále KDP), II., č. 97, s. 82 - 83. Listina vydána na synodě; jmenováni jsou biskupové krakovský Pavel, vratislavský Tomáš II., poznaňský Mikuláš, lubušský Vilém, plocký Petr, wrocławský Volimír a pochopitelně arcibiskup - vydavatel listiny, která potvrzuje starší privilegia pro wrocławský kostel. *Długoš*, XI., s. 415. J. Korytkowski, *Arcybiskupi*, I., s. 433 - 434 (píše ještě navíc o synodě v Kamieńcu z r. 1271 - omyl); *PEK*, 37 - 38, s. 320; I. Subera, *Synody*, s. 55 - 56.

⁵⁹ Zmínka o synodě s datováním 6. ledna je v *Roczniku traskim*, *PDP II.*, s. 850. Přítomni byli arcibiskup Jakub, krakovský biskup Pavel z Przemankowa, poznaňský Jan, plocký Tomáš, wrocławský Vislav a vratislavský Tomáš II., *Urkunden zur Geschichte des Bisthums Breslau im Mittelalter*, ed. Gustav Adolf Stenzel, Breslau 1845 (dále UBB), č. 129, s. 136. Srov. např. K.J. Hefele, *Konziliengeschichte*, VI., s. 236.

⁶⁰ *SPPP I.*, s. 382 - 387.

⁶¹ R. Hube, *Antiquissimae constitutiones*, s. 165 - 180. Přetisk s přihlídnutím k Helcelovi in *KDW I.*, č. 551, s. 510 - 515.

Jakuba Świnky z roku 1285⁶². Několik ustanovení se týká liturgických záležitostí a svátostí. Kaplani mají farníkům vykládat v polštině Credo, Otčenáš a Zdravas. Arcijáhnům je uložena povinnost examinování kléru při vizitaci. Skupina článečků upravuje záležitosti svěcení farářů, vztah mezi farářem a jeho vikářem a opouštění diecéze beneficiáty. Konstatuje se nezbytnost zakládání nových kostelů. Ve statutech nejsou opomenuti ani Židé a veřejná bezpečnost. U ustanovení o zakládání nových klášterů a o přijímání nových členů do řeholních komunit se odráží napjatá atmosféra konfliktů mezi vratislavským biskupem Tomášem II. a slezským knížetem Jindřichem IV., na jehož stranu se postavili slezští františkáni, převážně německé národnosti⁶³. Již v prvním sezení lęczycké synody si vratislavský biskup stěžoval na situaci v diecézi a dostalo se mu plné podpory, jak vyplývá z listiny, kterou biskupové po ukončení synody zaslali papeži Martinovi IV.⁶⁴ a z tří listin vydaných arcibiskupem Jakubem⁶⁵.

Další prokázaná synoda Świnky se konala v říjnu roku 1287, rovněž v Lęczyci. Z notářského instrumentu, který byl vydán na třetím sezení („*tertia accione*“) dne 26. října, se dozvídáme o protestu, jenž na synodě zazněl z úst plockého biskupa Tomáše, který si činil nárok na Chelmsko⁶⁶. Se synodou z roku 1287 je rovněž v polské historiografii počínaje W. Abrahamem spojována novější redakce zlomku *Crescente quotidie*⁶⁷. Slezský konflikt byl v červnu 1290 ukončen privilegiem knížete Jindřicha IV. pro vratislavské biskupství. To bylo spolu s výrokem exkomunikace

⁶² Jde o články č. 35-43, R. Hubc, *o. c.*, s. 178-180; *KDWI.*, č. 551, s. 514-515 (od „In anniversario“). W. Abraham, *Studia krytyczne*, s. 55-56, 57.

⁶³ Srov. T. Gromnicki, *o. c.*, s. 193-204; I. Subera, *o. c.*, s. 57-63; T. Silnicki, K. Gołąb, *Arcybiskup Jakub Świnka i jego epoka*, Warszawa 1956, s. 96; W. Karasiewicz, *Jakob II. Świnka. Arcybiskup Gnieźnieński (1283-1314)*, Prace Komisji teologicznej, t. III, zes. 3, Poznań 1948, s. 249.

⁶⁴ Listina vydána 15. ledna 1285. *UBB*, č. 129, s. 136-137.

⁶⁵ *UBB*, č. 130, s. 137-138 (vydána téhož dnc; adresována několika slezským klášterům s výzvou k respektování kladby vyhlášené na knížete). *UBB*, č. 144, s. 151-153, popř. *KDWI.*, č. 616, s. 574-575 (vydána 17. ledna 1285; adresována třem kardinálům). *UBB*, č. 168, s. 169.

⁶⁶ *30 dokumentów katedry plockiej (1230-1317)*, ed. W. Kętrzyński, in: *Sprawozdanie z czynności Zakładu Narodowego imienia Ossolińskich za rok 1888*, Lwów 1888, n. 12, s. 92. Zmíněna je účast arcibiskupa, biskupů wrocławského Vislava, poznaňského Jana a plockého Tomáše. Srov. W. Karasiewicz, *Jakob II. Świnka*, s. 265, 268. W. Abraham, *Studia*, s. 41, 52, 57 a po něm I. Subera, *o. c.*, s. 63 piší mylně o 16. říjnu. Již v dubnu 1287 byl vysloven předpoklad konání synody: *UBB*, č. 228, s. 227.

⁶⁷ *SPPP I.*, s. 357-358. Srovnej výše citované práce W. Abrahama, M. Wyszyńskiego, dále W. Karasiewicz, *Jakob II. Świnka*, s. 268 - 270; T. Silnicki, K. Gołąb, *Arcybiskup Jakub Świnka*, s. 96-97; I. Subera, *o. c.*, s. 63; T. Silnicki, *Dzieje i ustrój*, s. 184 - 185. Vše je postaveno na úvazce o souvislosti znění statutu a kulminace slezského konfliktu.

na porušitele ustanovení privilegia, které vydal vratislavský biskup Tomáš II., potvrzeno polskými biskupy v čele s arcibiskupem Jakubem na provinciální synodě v Hnězdu 14. října 1290⁶⁸. Z listiny potvrzující výměnu obcí mezi Florianem z Paťnova a arcibiskupem se dozvídáme o hnězdenské provinciální synodě z roku 1298⁶⁹. Prostřednictvím procesu arcibiskupa proti krakovskému Janu Muskatovi víme o další synodě Jakuba Šwinky⁷⁰. Někdy před 2. květnem 1309 se ve Hnězdně konala poslední ze známých synod jmenovaného arcibiskupa⁷¹.

Patně z doby Jakuba Šwinky pochází několik nedatovaných zlomků statut. Kromě zmíněného *Crescente quottidie* je to již citovaný úsek devíti článků připojený u Hubeho k statutům z roku 1285 (c. 35 - 43). W. Abrahamem jsou datován mezi léta 1285 a 1314 (smrt arcibiskupa Jakuba)⁷², W. Karasiewicz, T. Silnicki a K. Gołąb jej připisují synodě z roku 1290⁷³. Podobně činí I. Subera.⁷⁴ Dále se jedná o dva fragmenty *De iniuriis clericis illatis* a *De anno gratiae*⁷⁵. A. Z. Helcel je datuje k synodě z r. 1290, po něm tak činí T. Gromnicki⁷⁶. W. Abraham vyvozuje, že statut *De anno gratiae* vzešel z neznámé synody z r. 1296 anebo ze synody hnězdenské z r. 1298⁷⁷. Datování statutu k r. 1298 potom přebírá W. Karasiewicz, T. Silnicki s K. Gołąbem a dále I. Subera⁷⁸. J. Fijałek

⁶⁸ *UBB*, č. 254, s. 259-262, č. 255, s. 260-262. Přítomni na synodě byli mimo jiné biskupové plocký Tomáš, wrocławský Vislav, poznaňský Jan, lubušský Konrád, dále arcijáhen hlohovský Vít a kanovníci vratislavští Semian a Miroslav jako prokurátoři vratislavského biskupa, zástupci kapitul hnězdenské, wrocławské, poznaňské, łęczyccké, opati z Lublina a Mohilna. *PEK*, 37-38, s. 320; T. Silnicki, *Dzieje i ustrój*, s. 190; W. Karasiewicz, *Jakób II. Świnka*, s. 271.

⁶⁹ *KDW* II., č. 803, s. 166-167. Srov. T. Gromnicki, o. c., s. 224; W. Abraham, *Studia*, s. 42; W. Karasiewicz, *Jakób II. Świnka*, s. 271; I. Subera, o. c., s. 65-66.

⁷⁰ Synoda se musela konat před 20. červencem 1306. *MPV* III., č. 121, s. 78-79. W. Abraham, *Studia*, s. 42 datuje kolem r. 1301; W. Karasiewicz, *Jakób II. Świnka*, s. 272 - 274 (odmítá Abrahamovo datování k r. 1301 a datuje na konec r. 1305 či počátek r. 1306); I. Subera, o. c., s. 66 bez pramenných důkazů synodu vročil podobně jako Karasiewicz a umístil ji do Hnězda.

⁷¹ *SPPP* I., s. 389. T. Gromnicki, o. c., s. 233-234 (uvádí alternativy datování bud kolem roku 1309 nebo 2. května 1309). W. Abraham, *Studia*, s. 42, pozn. 4 soudí, že se synoda konala r. 1309 s ohledem na následnou legátskou synodu Gentilise v Prešpurku. W. Karasiewicz, *Jakób II. Świnka*, s. 273 a I. Subera, o. c., s. 66-67 vročil 1309.

⁷² W. Abraham, *Studia krytyczne*, s. 57.

⁷³ W. Karasiewicz, *Jakób II. Świnka*, s. 273 - 274; T. Silnicki, K. Gołąb, *Arcybiskup Jakub Świnka*, s. 97, pozn. 10; bez přímých důkazů.

⁷⁴ *Synody*, s. 64 - 65.

⁷⁵ *SPPP* I., s. 387-388; *KDW* II., č. 654, s. 35.

⁷⁶ T. Gromnicki, o. c., s. 215-216.

⁷⁷ W. Abraham, *Studia krytyczne*, s. 43-45, 57.

⁷⁸ W. Karasiewicz, *Jakób II. Świnka*, s. 273-274; T. Silnicki, K. Gołąb, *Arcybiskup Jakub Świnka*, s. 97; I. Subera, *Synody*, s. 66.

a A. Vetulani statut datují 1297 s otazníkem⁷⁹. Statut De iniuriis clericis illatis Abraham odmítl zařadit do Jakubovy éry; dle něj vznikl po roce 1326 a možná dokonce až po roce 1357⁸⁰.

II. B. Období od 2. desetiletí do konce 14. století

Po Šwinkově smrti zákonodárná činnost hnězdenských arcibiskupů ustala; 14. století je ve znamení oslabení aktivity hnězdenských arcibiskupů ohledně svolávání provinciálních synod. Poměrně rozsáhlá provinciální statuta po sobě zanechal až arcibiskup Janisław (1318-1341). Vyhlásil je na provinciální synodě v Uniejowě 19. února 1326. Duchovní jsou vyzváni ke svatému životu. Je zdůrazněna imunita duchovních osob vůči světským soudům; svěští soudci nemohou před své soudy pohánět ani poddané ze statků duchovních. Svobodní lidé by se neměli usazovat na církevních statcích. Ustanovení se týkají též ochrany církevního majetku, ochrany před vojskem, před patrony, ochrany jeho nezczitelnosti. Exkomunikační výrok či interdikt vyhlášený na jedince v jedné diecézi se vztahuje i na diecéce ostatní. Zdůrazněna je povinnost placení desátků. Připomenuto je nařízení Jakuba Šwinky, podle něhož cizinci neznalí polského jazyka nemohou obsazovat farní beneficia či učit ve školách. Farníci by neměli chodit v hrůzných maskách do kostela či na hřbitov. Nejsou opomenuti ani řádoví odpadlíci. Upozorněno je na vizitátory, kteří vyžadují při vizitaci kostelů a farností vysoké prokurace⁸¹.

„Synodyk“ arcibiskupa Jaroslawa. Arcibiskup Jarosław Bogoria Skotnicki (1342 - 1373), snad inspirován kodifikačním počinem krále Kazimíra Velikého, se pokusil o zpřehlednění práva hnězdenské provincie. Ve dnech 8.-10. ledna 1357 slavil v Kališi provinciální synodu. Sebral předpisy provinciálního práva vydané svými předchůdci na synodách, jmenovitě Kietlicze, Pelky, Januše, Jakuba Šwinky a Janisława, dále legátů Jakuba z Liege a Guida a shrnul je spolu s novými ustanoveními do svých statut. Na synodě je vydal 10. ledna; literatuře jsou známa pod označením „Synodyk Jaroslawa“. Dle nařízení nových statut Jaroslawa z 8. ledna mají biskupové ve svých diecézích a arcijáhni ve svých obvodech statuta číst a uvádět ve známost; každý správce kostela má vlastnit kopii statut.

⁷⁹ Statuty synodalne Wieluńsko-Kaliskie, s. 211-212.

⁸⁰ W. Abraham, *Studia*, s. 45 - 54.

⁸¹ *SPPP* I., s. 397-405; R. Hube, *Antiquissimae constitutiones*, s. 183 - 204; *KDW* II., č. 1061, s. 390-298. T. Gromnicki, *o. c.*, s. 253-263; J. Korytkowski, *Arcybiskupi*, I., s. 527-529; P. Kałwa, *o. c.*, s. 12-13; *PEK*, 37-38, s. 320; I. Subera, *o. c.*, s. 67-73. Odkaz na synodu Janisława pak nalezneme např. v listině Nankera z r. 1340: *UBB*, č. 267, s. 282.

Preláti ani ostatní klérus by se neměl dostavit na mši bez komže. Je upravena rezidence a obediencie prelátů a kanovníků katedrálních kostelů a udělování oltářnictví tamtéž. U katedrálních kostelů je rozepsán pořad mši pro případ úmrtí člena kapituly či ordináře. Faráři by neměli konat denně více než jednu mši a nesmí držet konkubíny. Připomenuto je zpívání kanonických hodin v kolegiálních kostelech. Arcijáhni a jejich zástupci nemají pobírat prokurace. Na církevních statcích by z úsporných důvodů měl být toliko jeden správce. Účastníci synody jsou povinni pod hrozbou exkomunikace zachovávat tajemství synodních jednání. Statuta obsahují rovněž ustanovení proti uchvatitelům církevních statků. Varují kleriky před zločinci. Vydavatel se nevyhnul ani chronickému konfliktu bez hranic, konfliktu mezi žebravými mnichy a farním klérem. Zbylá ustanovení se dotýkají desátků a příjmů z beneficí⁸².

Dlugoš zaznamenal ještě k roku 1350 údajnou synodu arcibiskupa Jaroslawa. Měl se konat na Tři krále (6. ledna) v Kališi. Nesouhlasí ovšem jména některých údajně zúčastněných biskupů; ani v případě, že by se zmínka týkala synody z roku 1357, by výčet neodpovídal⁸³. Dalším pramenem z období episkopátu Jaroslawa, nad kterým visí otazník, je privilegium krále Kazimíra Velikého vydané ve věci založení vyššího soudu práva německého na krakovském hradě jako provinčního lenního soudu pro fojty a šoltysy z měst, jejichž pánem byl král. Bylo vydáno 5. října patrně r. 1356 v Krakově na shromáždění (conventio); dochováno je v potvrzení krále Vladislava Jagelonského (1421) a Vladislava III. (1444). Privilegium obsahuje mimo jiné zmínku o synodě s výčtem zúčastněných biskupů a kléru. Nelze ovšem v žádném případě hovořit

⁸² *SPPP* I., s. 407-412; R. Hube, *Antiquissimae constitutiones*, s. 205 - 218; *KDW* III., č. 1349, s. 59-64; *KDW* III., č. 1350, s. 65. Z biskupů se synody účastnili krakovský Bodzantha, wrocławský Matěj Gólczewski, plocký Kliment Pierzchala a poznaňský Jan Doliwa, prokurátoři vřatislavského biskupa Przecława z Pogorzeli a lubušského biskupa Jindřicha II. von Bancz. J. Korytkowski, *Arcybiskupi*, I., s. 527 - 528, 603 - 606; Týž, *Pralaci*, I., s. 369; T. Gromnicki, *o. c.*, s. 285-294; W. Abraham, *Studia krytyczne*, s. 11; *PEK*, 37-38, s. 320; M. Morawski, *Synod prowincjonalny prowincji Gnieźnieńskiej w dawnej Polsce*, Wrocław 1935, s. 103-104; P. Kałwa, *o. c.*, s. 13-14; Z. Kaczmarczyk, *Monarchia Kazimierza Wielkiego. Organizacja kościoła, sztuka i nauka*, Poznań 1946-1947, s. 61-65; I. Subera, *o. c.*, s. 73-78. Ještě před Synodykem vytvořil Mikolaj Czecz r. 1319 soukromou sbírku polského církevního práva partikulárního; W. Wójcik, *Kościelne ustawodawstwo*, s. 449.

⁸³ *Dlugoš* XII., s. 238. Zaměnil wrocławského Matěje za Zbithu a lubušského Apeczka von Frankenstein za Jana. Srovnej P. B. Gams, *o. c.*, s. 264, 285 - 286, 345, 347, 350, 353, 355. *SPPP* I., s. 340; J. Korytkowski, *Jarosław Bogorya Skotnicki, arcybiskup gnieźnieński*, [bez bibl. údajů], s. 141-142; T. Gromnicki, *o. c.*, s. 282; Z. Kaczmarczyk, *Monarchia Kazimierza Wielkiego. Organizacja kościoła*, s. 62, pozn. 4.

o provinciální synodě arcibiskupa Jaroslava⁸⁴. V druhé polovině 14. století synodální a se synodami spojené zákonodárné aktivity hnězdenských metropolitů utichají. Sjezdy biskupů z let 1376 a 1378 Janem z Czarnkova označené za convocatio již byly výše zmíněny⁸⁵.

II. C. Provinciální synody první poloviny 15. století. Trábova kodifikace

K dalšímu oživení činnosti provinciálních synod dochází na počátku 15. století. Synodu z roku 1402 v Lęczyci, o níž hovoří W. Abraham, nepovažují za prokázanou⁸⁶. Ve dnech 18. - 20. května 1406 ale Mikołaj Kurowski prokazatelně synodu slavil. Konala se na pozadí schizmatu, v Kališi. Obraz synody nám umožňují učinit i čtyři prameny: korespondence římského papeže Inocence VII. s arcibiskupem Mikulášem z Kurowa před synodou, privilegium pro klášter v Trzemeszně, privilegium

⁸⁴ V minulosti byly dohady o datování privilegia: 1356 či 1365. Z. Kaczmarczyk, *Monarchia Kazimierza Wielkiego. Organizacja państwa*, Poznań 1939, s. 267-268, pozn. 4; J. Bardach, B. Leśnodorski, M. Pietrzak, *Historia ustroju i prawa*, s. 122, 104. F. Pickosiński, *Przywilej króla Kazimierza Wielkiego w przedmiocie założenia sądu wyższego prawa niemieckiego na zamku krakowskim*, Rozprawy Wydziału historyczno-filozoficznego Akademii Umiejtności w Krakowie, t. 35, Kraków 1897, s. 11-17 (edice), s. 1-10 (úvod; autor se klání k vroční 1356), s. 13: „...nos Kazimirus dei gratia rex Polonie ... cum reverendis in Christo patribus Iaroslao archiepiscopo Gneznsi, Bodzanta Cracoviensi, Sbilutho Wladislaviensi, Iohanne Poznaniensi, Nicolao Plocensi, Iohanne Lubensi episcopus, necnon abbatibus, prepositis, decanis, archidiaconis ceterisque prelati et canonicis tam cathedralium quam collegiatarum et aliarum ecclesiarum capitulis et beneficiatis, tam secularibus, quam regularibus, exemptis et non exemptis, necnon magnificis castellanis, pallatinis, camerariis, subcamerariis, iudicibus, subiudicibus, baronibus, militibus et nobilibus, consulibus, advocatis, scabinis, iuratis civitatum, scolletis et officialibus villarum et locorum singulorum universis, *sinodum*, conventionem et concilium celebramus...”. Z. Kaczmarczyk, *Monarchia Kazimierza Wielkiego. Organizacja kościoła*, s. 63 píše o synodě z r. 1365. Bez důkazů přiřazuje k synodě ustanovení „De his autem”, s. 65 (SPPP, I., s. 414-415). Provinciální synodu svolával a slavil toliko arcibiskup či jeho zástupce; nevyklé by bylo v tomto případě i místo konání - mimo území hnězdenské arcidiecéze.

⁸⁵ P. Krafl, *Tzv. sjezdy biskupů*, s. 22, 25.

⁸⁶ W. Abraham, *Studia krytyczne*, s. 12 vychází z rukopisu n. 143 Jagelonské knihovny v Krakově, kde je opsán dokument z 16. prosince 1402 (Hnězdno) týkající se kontribuce (100 gr – 100 v). K omylu patrně přispěl pisar, který jej nadepsal „Forma contributionis ex statu synodali facte”. Text obsahuje zmínku „Nupcr in convencione generali in opido Lancicia...”. Přidržme-li se terminologické čistoty, nemůžeme akceptovat tezi o provinciální synodě. Termín conventio se užíval pro sněmy. Srov. J. Bardach, B. Leśnodorski, M. Pietrzak, *Historia ustroju i prawa*, s. 104. Abrahamovo tvrzení přebírají Władysław Kłapkowski, *Działalność kościelna biskupa Wojciecha Jastrzębca*, *Warszawskie studia teologiczne*, n. 5, Warszawa 1932, s. 47; H. Likowski, *Synod prowincjonalny kaliski z r. 1406*, *PT*, 6, 1925, s. 378-379. Starší literatura ještě informovala o synodě arcibiskupa Dobrogosta z r. 1400: J. Korytkowski, *Arcybiskupi*, I., s. 762; W. Abraham, *Studia krytyczne*, s. 12; *PEK*, 37-38, s. 320. Toto tvrzení vyvrací H. Likowski, *o. c.*, s. 378.

pro kostel P. Marie v Gdaňsku, a konečně synodální statuta z 20. května. Papežem byl arcibiskup v červenci 1405 vyzván, aby svolal provinciální synod, který by zaujal stanovisko vůči schizmatu. Odpustkové privilegium pro třemešský klášter bylo vydáno na kališské synodě dne 18. května, privilegium pro gdaňský kostel P. Marie zase 20. května⁸⁷. V úvodu statut je zmíněn Inocenc VII. jako iniciátor synody. První z ustanovení se týká vlastního synodálního života na provinciální úrovni; Mikuláš rozhodl o pravidelném svolávání provinciálních synod v tříletých intervalech a o ročním svolávání diecézních synod. Biskupové se ve svých diecézích mají starat o vizitace. Arcibiskup, který by nedodržel ustanovení, zaplatí pokutu 100 hřiven pražských grošů, biskupové po 50 hřivnách ve prospěch metropolitní či příslušné katedrální kapituly. V krátkém ustanovení se vydavatel zastavil u svátku sv. Matěje pro případ, že by připadl na post. Problémem se stali rovněž falešní veřejní notáři⁸⁸. Mikuláš Kurowski své vlastní nařízení o tříletém intervalu mezi synodami dodržel a 27. ledna 1409 slavil v Kališi provinciální synodu⁸⁹. O dva roky později Kurowski

⁸⁷ A. Theiner, *Vetera monumenta Poloniae et Lithuaniae*, I., Romae 1860, s. 776, č. 1047. H. Likowski, *Synod*, s. 389-390. P. Simson, *Geschichte der Stadt Danzig*, IV., Danzig 1913, s. 81-82, č. 119. Srov. *PEK*, 37-38, s. 320; H. Likowski, *Synod*, s. 380-384; W. Kłapkowski, *Działalność*, s. 47; I. Subera, *Synody*, s. 83.

⁸⁸ Text statut je znám z originálu (jako notářský instrument) a dále pozdního opisu, který obsahuje navíc ustanovení o ohláškách: *SPPP I.*, s. 415-416 (notářský instrument Benedikta Matějova v Modly); R. Hube, *Antiquissimae constitutiones*, s. 219-222 (podle opisu). Synody pod předsednictvím arcibiskupa Mikuláše se účastnili biskupové krakovský Petr Vissus Radolinski, wrocławský Jan Kropidlo, plocký Jakub z Kurdwanowa a poznaňský Vojtěch Jastrzębice, vyslanci vřatslavského biskupa Václava a lubušského Jana IV. Jmenování jsou rovněž pomocní biskupové: hnězdenský Jan, krakovský Štěpán a Jan z Włocławku; dozvídáme se dokonce o přítomnosti vladiměřského biskupa Řehoře, který náležel do jurisdikce haličského arcibiskupa, a biskupa z Vilna (Vilnius) Jakuba Plichty. Z vyššího duchovenstva lze jmenovat hnězdenského kancléře Kelcziona, poznaňského kapitulního děkana Petra z Kobylina, wrocławského kanovníka Mikuláše Wielowiejského, probošta Mikuláše Strosberga, hnězdenského kantora Petra. Srov. J. Korytkowski, *Arcybiskupi*, I., s. 770-771; W. Abraham, *Studia krytyczne*, s. 12; P. Kałwa, *o. c.*, s. 15; H. Likowski, *Synod*, s. 383-384, 386-389; W. Wójcicki, *Kościelne ustawodawstwo*, s. 449; I. Subera, *Synody*, s. 83-84.

⁸⁹ Listina, která měla být vydána na synodě, je ovšem známa z formulářové sbírky. Jacob Caro, *Liber cancellariae Stanislai Ciolek. Ein Formelbuch der polnischen Königskanzlei aus der Zeit der husitischen Bewegung*, II., Wien 1874, s. 242-243. Srov. W. Abraham, *Studia krytyczne*, s. 12; W. Abraham, *Udział Polski w Soborze Pizańskim (1409 r.)*, *Rozprawy Wydziału historyczno-filozoficznego Akademii Umiejętności w Krakowie*, t. 47, 1904, s. 133-134; W. Kłapkowski, *Działalność*, s. 47. Z biskupů hnězdenské provincie se zúčastnili pouze plocký Jakub, poznaňský Vojtěch a vilenský Mikuláš. Jmenován je dále biskup „Johannes Ladniciensis (Laduciensis)“; Caro se mylně domnívá, že jde o biskupa lüttišského (ep. Laodiciensis). U synody z roku 1414 je jmenován Iohannes Leopoliensis (Jan Rzeszowski, biskup ve Lvově); o něj se patrně jednalo – *ACIE I.*, č. 1521, s. 321, P. B. Gams, *Series*, s. 351.

umírá a jeho nástupce Mikuláš Trąba provinciální synodu koná až roku 1414 v Uniejowě a to v souvislosti s blížícím se kostnickým koncilem⁹⁰.

Kodifikace Mikuláše Trąby. Synodyk Jarosława Bogorii Skotnického nezůstal ojedinělým počinem kodifikačního rázu. Jeho následovníkem v usilování o novou kodifikaci partikulárního práva hnězdenské církevní provincie se stal metropolita Mikuláš Trąba (1412 - 1422). Na rok 1413 připadají první kroky ve věci zamýšlené kodifikace práva: papež Jan XXIII. na prosbu arcibiskupa vydal 24. srpna 1413 bulu, kterou svolil ke kodifikačním pracem. Významné bylo, že arcibiskup mohl díky papežově souhlasu oproti Skotnickému zrevidovat rovněž legátská statuta. Po zvolení Martina V. usiloval Trąba o schválení práce na nové kodifikaci též od tohoto papeže; stalo se tak 7. ledna 1418⁹¹. Arcibiskup na jednání metropolitní kapituly rozhodl o svolání provinciální synody do Wieluně na 13. ledna 1420. Hnězdenská kapitula své zástupce na synodě vybavila dietou ve výši šesti hřiven⁹². Na synodě, již se účastnili kromě dalších prelátů a zástupců kapitul biskupové krakovský Vojtěch Jastrzębiec, plocký Jakub z Kurdwanowa, poznaňský Ondřej Laskary Gosławicki a vilenský Mikuláš I., byla projednávána ustanovení pro nový soubor. Pro náročnost úkolu byla synoda odročena na 15. září do Kališe, kde byla nová kodifikace tentokrát pouze za přítomnosti krakovského, plockého a poznaňského biskupa vyhlášena (25. září)⁹³. Kodifikace je oproti Synodyku již

⁹⁰ ACIE I., č. 1521, 1523, s. 321-323 (listiny krále Vladislava a hnězdenské kapituly z 30. září a 21. října). Účastnili se vedle Trąby arcibiskup lvovský Jan, krakovský biskup Vojtěch, plocký Jakub a lubušský Jan. T. Silnicki, *Arcybiskup Mikołaj Trąba*, Warszawa 1954, s. 180, 194 píše o diecézní synodě. Arcidiecézní synodou byla i pro M. Morawského, o. c., s. 104. Synoda se bezpochyby konala před 30. zářím, kdy byla vydána první z výše citovaných listin. W. Kłapkowski, *Działalność kościelna*, s. 50 datuje k červenci či k červnu, zcela určitě se dle něj konala před 5. srpnem. Jakub Sawicki, *CP V.*, s. 44 s odkazem na Kłapkovského přiřadil synodu k prvním dnům června. J. Korytkowski, *Arcybiskupi*, II., s. 18-19; *PEK*, 37-38, s. 320; I. Subera, o. c., s. 84 - 85.

⁹¹ *Statuty synodalne Wieluńsko-Kaliskie*, s. 3-7. T. Silnicki, *Arcybiskup Mikołaj Trąba*, s. 93-94.

⁹² ACIE I., č. 1552, 1558, s. 328-329. Počty zástupců katedrálních kapitul na provinciálních synodách s údaji o dietách viz P. Krafl, *Akta katedrálních kapitul*, s. 42.

⁹³ *Statuty synodalne Wieluńsko-Kaliskie*, s. 2, 120-121. Kromě prelátů přítomných na synodě, kteří jsou vyjmenováni v závěru statut, jsou dále známi zástupci hnězdenské kapituly na synodě: ACIE I., č. 1564, s. 330. M. Wiszniewski, *Historia literatury polskiej*, V., s. 76; J.K. Mętlewicz, *O synodach łęczyckich. Wiadomość historyczna do dziejów kościoła*, Pamiętnik religijno-moralny (dále PRM), 21, 1851, s. 381-392; K.J. Hefele, *Konziliengeschichte*, VIII., Freiburg im Breisgau 1887, s. 12; J. Korytkowski, *Arcybiskupi*, II., s. 62, 64-66; W. Abraham, *Statuta synodu prowincjonalnego w Kaliszu z r. 1420*, Rozprawy i sprawozdania z posiedzeń Wydziału Historyczno-Filozoficznego Akademii Umiejętności, t. 22, 1888, s. 88-89; *PEK*, 37-38, s. 320; W. Kłapkowski, *Działalność*, s. 55; M. Morawski, *Synod prowincjonalny*, s. 104-106; P. Kałwa, o. c., s. 16 - 17; T. Silnicki, *Arcybiskup Mikołaj Trąba*, s. 93-94, 193-195; I. Subera, o. c., s. 85-86. Na kališské synodě byl mimo jiné sepsán stížný list Bonifáci IX. ve věci plockého probosta Sassina, který za podpory mazovského knížete Semovita neoprávněně užíval statků plocké kapituly: *ACCP* č. 615, s. 158-160.

systematicky uspořádána; materiál celkem 67 článků je rozdělen do pěti knih. Jednotlivé knihy statut odpovídají obsahově knihám dekretálů Řehoře IX.: lze vysledovat strukturu vyjádřenou slovy *iudex, iudicium, clerus, connubia, crimen*. Statuta mají charakter výlučný. Nejvýznamnějšími prameny, jež při tvorbě kodifikace byly využity, jsou pochopitelně provinciální statuta Trąbových předchůdců, potažmo papežských legátů Pełky, Jakuba z Liege, Januše, Guida, Kietlicze, Filipa z Fermo, Świnky, Gentilise, Janisława, Skotnického, Kurowského. Byla vypuštěna ustanovení, která měla více charakter liturgický než právní, a celá řada příležitostných statutů. V souvislosti se změnou postavení arcijáhňů vzala za své mimo jiné i mnohá starší ustanovení dotýkající se jejich práv. Nové podoby dále například nabyła ustanovení o právu patronátním a o manželství. Mezi použitými prameny nechybí pochopitelně papežské dekretály. W. Abraham považuje za pravděpodobné, že vydavatel měl v rukou rovněž pražská provinciální statuta Arnošta z Pardubic z roku 1349 a statuta dalších církevních provincií⁹⁴. Je známo celkem 35 rukopisů s opisy kodifikace. Kromě území dnešního Polska (zde je největší koncentrace ve Vratislavi) je lze nalézt v Maďarsku, Německu, na Ukrajině a v Česku. O významu Trąbovy kodifikace vypovídá i skutečnost, že byla na provinciální synodě ve Lvově roku 1440 promulgována i pro lvovskou církevní provincii⁹⁵.

V březnu 1422 zaslal hnězdenskému arcibiskupu papež Martin V. bulu, v níž jej vyzývá ke konání provinciální synody. Trąba na schůzce s biskupem krakovským a plockým rozhodl o termínu 24. srpna 1422 a Lęczycki jako místě konání⁹⁶. 11. srpna určila hnězdenská kapitula své zástupce pro synodu a vybavila je dietou⁹⁷. Dále se dochovala nedatovaná

⁹⁴ *Statuty synodalne Wicłuńsko-Kaliskie*, s. 1-121 (edice), s. 132 - 135. Starší edice: *Starodawne prawa polskiego pomniki*, IV., ed. Udalricus Heyzmann, Kraków 1875, s. 173-261. W. Abraham, *Statuta synodu prowincjonalnego w Kaliszu*, s. 91-122; P. Kałwa, *o. c.*, s. 17; T. Silnicki, *Arcybiskup Mikołaj Trąba*, s. 193-195; I. Subera, *o. c.*, s. 87 - 88.

⁹⁵ *Statuty synodalne Wicłuńsko-Kaliskie*, s. XXX-CXXXI; A. Vctulani, *Wrocławskie rękopisy statutów Mikołaja Trąby*, *Sprawozdania Wrocławskiego Towarzystwa Naukowego*, 3, 1948, s. 251-253; K. Głombowski, *Nieznany śląski rękopis statutów Mikołaja Trąby*, Wrocław 1951; M. Morawski, *o. c.*, s. 105. O vlivu Trąbových statut na diecézní zákonodárství z let 1423-1427 psal S. Zachorowski, *Studia z historii prawa*, s. 98-101, 124-132, 134-148.

⁹⁶ B. Ulanowski, „*Modus inquirendi super statu ecclesiae generalis*“ z *pierwszej połowy XV stulecia*, *Archiwum Komisji historii*, 5, 1888, s. 214-215. S. Zachorowski, *Studia z historii prawa*, s. 138-140; P. Kałwa, *o. c.*, s. 19. Ulanowski se synodou spojil i původ instrukce pro vizitaci „*Modus inquirendi*“, což odmítá W. Kłapkowski, *Działalność*, s. 56, pozn. 5, s. 63, před ním Z. Lisiecki, recenze na citovanou práci Ulanowského, in: KH, 2, 1888, s. 611.

⁹⁷ Pověření byli děkan, arcijáhň, scholastik a jeden člen kapituly bez bližšího určení, patrně tedy kanovník. Dicta byla tentokrát ve výši osmi hřiven, *ACIE* I., è. 1575, s. 332.

papežská písemnost určená nejmenovanému hnězdenskému arcibiskupovi, která se zmiňuje o provinciální synodě odbyté v Łęczyci. Papež s povděkem přijímá rozhodnutí krále Vladislava a litevského velkoknížete Vitolda nepodporovat české heretiky a odvolat z Čech Zikmunda Korybuta. Písemnost musela vzniknout mezi prosincem 1422 a březnem 1423, tedy v období ohraničeném odvoláním Korybuta Vitoldem a jeho odchodem z Čech. Zmínka o synodě se může vztahovat k łeczycké synodě z roku 1422; za nepravděpodobné považují tvrzení W. Kłapkowskiého, podle něhož se informace vztahuje k nějaké další synodě, která se měla konat roku 1423⁹⁸. Husitské nebezpečí, reforma a papežem nařízená kontribuce byly bezprostředními příčinami svolání další łeczycké synody. Dochoval se text listiny, kterou arcibiskup Wojciech Jastrzębiec (1423 - 1436) vyzval k účasti na synodě stanovené na 1. května 1425 biskupa plockého. Impuls vyšel opět ze strany papeže, který hnězdenskému arcibiskupovi připoměl vizitační povinnost metropolit⁹⁹. Z rukopisných zmínek jsme informováni, že arcibiskup na synodě 6. května revidoval ustanovení De poenis Trąbovy kodifikace¹⁰⁰. Přes pět následujících let prameny o synodách mlčí. Další provinciální synoda se konala někdy před vydáním mandátu arcibiskupa Jastrzębce v Łęczyci 19. března 1430 (včetně) adresovanému

⁹⁸ B. Ulanowski, *Modus inquirendi*, s. 216; dokument datuje 1423. František Michálek Bartoš, *Kniže Zikmund Korybutovič v Čechách*, Sborník historický, 6, 1959, s. 187-188; *Československé dějiny v datech*, Praha 1986, s. 135; F. Šmahel, *Husitská revoluce*, III., Praha 1993, s. 131-132. Poprvé se o synodě z r. 1423 píše bez odkazu na prameny in *Compendium annalium ecclesiasticum, Odorici Raynaldi Tarvisini, congregationis oratorii presbyteri, t. XVIII. Incipiens ab anno 1417, perveniens usque ad annum 1478, cum intermixtis elogiis. Continuatore P. Eustachio Janka, Vetero Pragae 1726, p. 34. J. Korytkowski, Arcybiskupi, II., s. 94-95; M. Wiszniewski, *Historia*, V., s. 83; *PEK*, 37-38, s. 320. W. Kłapkowski, *Działalność*, s. 58, 60 se snaží údajnou synodu z r. 1423 blíže časově určit mezi polovinu srpna (nástup Jastrzębce do Hnězdna po smrti Trąby) a konec října 1423 (dlc něj návrat Korybuta z Čech).*

⁹⁹ J. Korytkowski, *Arcybiskupi*, II., s. 97-98, pozn. 7, s. 98 - 99, pozn. 1, s. 99-100; *ACIE* II., č. 189, s. 60-63. Hnězdenská kapitula vybavila své zástupce, arcijáhna a tři kanovníky, dietami ve výši tří hřivon: *ACIE* I., č. 1597, s. 338. *Długoš XIII.*, s. 333-334. *PEK*, 37-38, s. 320-321.

¹⁰⁰ Heinrich Friedrich Jacobson, *Geschichte der Quellen des katholischen Kirchenrechts der Provinzen Preussen und Posen, mit Urkunden und Regesten*, Königsberg 1837, s. 58-59, 84; L. Finckel, *Bibliografia historii polskiej*, II., Warszawa 1956, s. 1468, č. 29280; A. Blumenstok, *Wiadomość o rękopisach prawno-historycznych biblioteki cesarskiej w Petersburgu*, Kraków 1891, s. 37; *Statuty synodalne Wieluńsko-Kaliskie*, s. CLXIX - CLXX. Srov. W. Kłapkowski, *Działalność*, s. 60-62. K synodě dále zastaralá studic Józef K. Mętlewicz, *Synod łeczycka, a 23 z porządku wszystkich z roku 1425*, PRM, 28, 1855, s. 57-79 a l. Subera, o. c., s. 89-91. Těžko říci, zda synoda trvala šest dnů (případně více) nebo zda byl její začátek dodatečně posunut.

vratislavskému biskupovi Konrádovi. Jak se z mandátu dozvídáme, łęczycká synoda se pokusila inovovat velkopáteční ceremonie, ohledně nichž panovaly v provincii zmatky a objevovaly se dokonce dogmatické chyby¹⁰¹. Po 17. listopadu 1431 se konala synoda, možná v Uniejowě. Její provinciální charakter není ale plně prokázán¹⁰². V aktech kapituly poznaňské jsou z 3. a 10. března 1433 zmínky o vyslání představitelů na provinciální synodu do Łęczyce a z 28. března o odvolání požitků pro preláty a kanovníky předtím ustavené k sepsání ustanovených článků¹⁰³. Dne 28. dubna 1435 hnězdenská kapitula delegovala děkana, kantora, scholastika, oficiála a ještě jednoho kanovníka na provinciální synodu, která se má konat v Kališi, o několik dnů později, 4. května, zase poznaňská kapitula delegovala děkana a kanovníka na provinciální synodu údajně v Łęczyci. Długoš hovoří o łęczycké synodě z 26. května¹⁰⁴.

Následující sérii provinciálních synod slavil Jastrzębův nástupce v arcibiskupském úřadě Wincenty II. Kot (1436 - 1448). Konaly se v napjatém ovzduší po detronizaci Evžena IV. a volbě Felixe V. na basilejském koncilu. První z řady synod byla svolána na sv. Vojtěcha (23. dubna) 1440 opět do Łęczyce. Téhož roku se měla konat ještě provinciální synoda v Łęczyci na sv. Hedviku (15. října)¹⁰⁵. Další provinciální synoda Kota se slavila v Łęczyci od 8. května 1441. Zástupci

¹⁰¹ CP X., s. 126-127. W. Kłapkowski, *Działalność*, s. 65 - 66 zmínku vztahuje ke konci roku 1429 či k začátku r. 1430; I. Subera, *o. c.*, s. 91 - 92; K. Doła, *Związki diecezji wrocławskiej z metropolią gnieźnieńską w latach 1418-1520*, *Studia theologica varsaviensia*, 15, 1977, n. 1, s. 176.

¹⁰² ACIE I., č. 63, s. 12; poznaňská kapitula deleguje probošta (to byl mimochodem Wojciech Jastrzębic, příbuzný primase) a arcijáhna „ad sínodum in oppido Uncow vel ubi tunc posita fuerit“. K. Korytkowski, *Arcybiskupi*, II., s. 119; PEK, 37-38, s. 321; W. Kłapkowski, *Działalność*, s. 68. J. Sawicki, CP V., s. 48 se domnívá, že se mohlo jednat jak o provinciální, tak o diecézní synodu. Účast zástupců poznaňské kapituly na hnězdenských diecézních synodách dle něj nebyla neobvyklá.

¹⁰³ Zástupci na synodě byly vybaveni čtyřmi hřivnami dict. ACIE I., č. 92, 97, 100, 101, s. 19-21. W. Kłapkowski, *Działalność*, s. 68-71.

¹⁰⁴ ACIE I., č. 169, s. 35, č. 1644, s. 350; *Długoš XIII.*, s. 559. Józef K. Mętlewicz, *Synod łęczycki z roku 1435*, PMR, 29, 1855, s. 489-507; K. J. Hefele, *Konziliengeschichte*, VIII., s. 11; J. Korytkowski, *Arcybiskupi*, II., s. 137, 139; PEK, 37-38, s. 321; W. Kłapkowski, *Działalność*, s. 72 se přiklání k Łęczyci jako místu konání. I. Subera, *o. c.*, s. 92-93.

¹⁰⁵ Dubnová synoda trvala patrně ještě 27. dubna. Říjnová synoda, pokud se konala, mohla být dokončením synody dubnové. Na říjnovou synodu krakovská kapitula delegovala scholastika. ACIE I., č. 1691, 1695, 1696, 1697, s. 368-370; II., č. 1086, s. 513; ACCP, č. 6, s. 3. J. Korytkowski, *Arcybiskupi*, II., s. 164-165, 169; PEK, 37-38, s. 321; S. Hain, *Wincenty Kot, prymas polski (1436-1448)*, *Prace Komisji teologicznej*, III., 2, Poznań 1948, s. 150-151; I. Subera, *o. c.*, s. 93.

krakovské kapituly byli pověřeni vyslovit se na synodě ve prospěch basilejského koncilu¹⁰⁶. Poslední z řady prokázaných Kotových provinciálních synod se konala 23. dubna 1442 v Piotrkowě¹⁰⁷.

II.D. Provinciální synody druhé poloviny 15. století

Celkem pravidelně svolával provinciální synody též Jan VI. Sprowski (1453 - 1464). Długoš informuje o provinciální synodě v Łęczyci z r. 1455, „ubi tunc pro ferendo regi charitativo subsidio ... habita est“¹⁰⁸. Na neznámém místě se konala synoda po 3. listopadu r. 1457¹⁰⁹. V Łęczyci se další konala o dva roky později, dne 17. června 1459. Na synodě byla vydána statuta;

¹⁰⁶ ACIE I., č. 1702, 1707, 1708, 1711, s. 374-375; ACCP, č. 7, 8, s. 3-4; č. 324, s. 86. S. Hain, *Wincenty Kot*, s. 151-152; I. Subera, *o. c.*, s. 93-96. Oba mylně datují synodu do 7. května: svátek sv. Stanislava, na který byla synoda svolána, se tehdy slavil 8. května; až Kliment VIII. (1592-1605) jej přesunul na 7. května – Gustav Friedrich, *Rukověť křesťanské chronologie*, Praha 1934, s. 331; *Chronologia polska*, red. B. Włodarski, Warszawa 1957, s. 257; srov. ACCP, č. 324, s. 86; J. Korytkowski, *Arcybiskupi*, II., s. 180-181. Zástupci hnězdenské kapituly byli probošt, děkan (popř. kancléř), scholastik a kustod. Krakovská kapitula vyslala probošta, scholastika a ještě jednoho kanovníka. Tentokrát máme informaci i o účasti biskupů, konkrétně biskupa krakovského, wrocławského, poznaňského, plockého, a prokurátorů lubušského a vratislavského biskupa. Podobně jako vratislavský biskup i vratislavská kapitula vyslala jen jednoho zástupce; k 13. květnu je prokázána přítomnost vratislavského kapitulního děkana a dále děkana kolegiální kapituly z Brzegu v Łęczyci. Přítomni byli též delegáti basilejského koncilu. CDS XV., č. 96-99, s. 111-114; CP X., s. 417. M. Wiszniewski, *Historia*, V., s. 59-60, pozn. 89 uvádí údaje o kázáních z krakovského rukopisu (a citace z nich), která údajně měl Matyáš z Krakova pronést na łęczycké synodě na oktávu sv. Stanislava (15. května) a tamtéž 27. dubna. K.J. Helfc, *Konziliengeschichte*, VIII., s. 11 píše o synodě v Łęczyci konané od 27. 4. do 10. 5. 1441.

¹⁰⁷ CDS XV., č. 99, s. 114; ACIE I., č. 1155, s. 233; č. 1714, 1717, 1718, s. 376-377. Włocławská kapitula se účastnila prostřednictvím dvoučlenné delegace (arcijáhen a kanovník), hnězdenská kapitula vyslala probošta a scholastika. J. Korytkowski, *Arcybiskupi*, II., s. 185-186; PEK, 37-38, s. 321; S. Hain, *Wincenty Kot*, s. 158-159; I. Subera, *o. c.*, s. 96. M. Wiszniewski, *Historia*, V., s. 60, pozn. 89 informuje o kázání, které údajně mělo být na synodě proneseno Matyášem z Krakova a jehož text se nachází se v rukopise v Krakově.

¹⁰⁸ *Długoš XIV.*, s. 198. A. Ohanowicz, *Ciężary państwowe duchowieństwa w Polsce*, Studya nad historią prawa polskiego, III., 3, Lwów 1911, s. 46.

¹⁰⁹ ACIE I., č. 1872, 1876, s. 427-428. Hnězdenská kapitula určila za své vyslance pro synodu děkana, kustoda, jednoho kanovníka a probošta, kterého posléze nahradil další kanovník. Obdrželi dietu ve výši šesti hrřivn. J. Korytkowski, *Arcybiskupi*, II., s. 284. CP I., s. 22-23; V., s. 65. S. Damałowicz při zmínce o druhé synodě Sprowského informuje (bez pramenných odkazů) o Kališi jako místu konání a o schválení kontribuce: Stephanus Damałowicz, *Series archiepiscoporum Gnesnensium, atque res gestae, e vetustis antiquitatum ruderibus collectae*, Varsaviae 1649, p. 254.

stanovují postup kapituly v případě smrti biskupa¹¹⁰. Roku 1462 se konala provinciální synoda 5. září v Kališi¹¹¹. Kališská synoda prokazatelně schvalovala kontribuci z kléru ve prospěch krále¹¹². Před 15. dubnem 1463 byla slavena synoda v Łęczyci¹¹³. 11. března 1464 měla v Łęczyci být synoda, není ovšem známo, zda se konala¹¹⁴. V dubnu Sprowski umírá a jeho nástupce Jan VII. Gruszczyński (1464 - 1474) ještě téhož roku mezi 5. říjnem a 17. prosincem měl slavit provinciální synodu ve Wolborzu¹¹⁵. O łęczycké synodě z 20. ledna 1466 jsme celkem dobře informováni díky Janu Dlugošovi. Za účasti włocławského biskupa Jakuba Szemice, poznaňského Ondřeje Opaliňského a třech zástupců krakovského biskupa Jana se jednalo tři dny o

¹¹⁰ Původně se měla konat 23. dubna. Poznaňská kapitula pro první termín určila kustoda a kanovníka, u druhého přibyl arcijáhen; všichni zabezpečení pěti hřivnami. Hnězdenská kapitula vyslala probošta a pět kanovníků, včetně generálního vikáře diecéze a oficiála. *ACIE I.*, č. 510, 513, 514, s. 98; č. 1899, s. 433. Ustanovení viz *ACIE I.*, č. 516, s. 99 - 101. *Constitutiones synodorum Metropolitanæ Ecclesiæ Gnesnensis Provincialium Autoritate Synodi Provincialis Gembiciana Per Deputatos recognita Jussu vero et opera Illustrissimi et Reverendissimi Domini D. Joannis Wężyk, Dei et Apostolicæ Sedis Gratia Archiepiscopi Gnesnensis L. N. R. P. P. editæ, Cracoviæ 1761*, p. 36-38. *Constitutiones Synodorum Metropolitanæ Ecclesiæ Gnesnensis Provincialium Stanislai Karnkowski, Cracoviæ 1579*, f. 63a. K. J. Hefele. *Konziliengeschichte*, VIII., s. 151; J. Korytkowski, *Arcybiskupi*, II., s. 295; *PEK*, 37-38, s. 321; P. Kałwa, o. c., s. 20. Jiné (nedatované) ustanovení Sprowského upravující postup při sedisvakanci se dostalo za prostřednictvím arcibiskupa Oleśnického do souboru synodálních ustanovení arcibiskupa Jana Wężyka z r. 1630 a další úsek statut, potvrzený na synodě r. 1485, se dostal do souboru arcibiskupa Stanislava Karnkowského z r. 1579 – viz níže. Damalewicz píše u synody z roku 1459 o schvalování kontribuce. Chybí ovšem odkazy na prameny: *Series archiepiscoporum Gnesnensium, atque res gestæ e vetustis antiquitatum rudibus collectæ ... per Stephanum Damalewiczium vartam, Varsaviæ 1649*, p. 254-255. Podle Sawického se této synody (datuje ji 17. - 20. 6. 1459) týká zmínka v konvokačním listě na hnězdenskou diecézní synodu patrně z r. 1459; *CP V.*, s. 66-68.

¹¹¹ V aktech poznaňské kapituly je u únorových zápisů řeč o termínu 14. března; kapitula určila jako zástupce děkana, kustoda a dva kanovníky, a každého vybavila na cestu třemi hřivnami. *ACIE I.*, č. 553, s. 107. Podle záznamu v aktech hnězdenské kapituly z poloviny ledna měl arcibiskup synodu svolat na 24. června. Záznamy kapitulních akt vymezují datum konání na období mezi 30. srpnem a 24. září - viz *ACIE I.*, č. 1925, s. 440. *ACIE I.*, č. 558-562, s. 108; *ACCP*, č. 80, s. 21. *Dlugoš*, XIV., s. 357 informuje o datu 5. září. J. Korytkowski, *Arcybiskupi*, II., s. 309, 314; *PEK*, 37-38, s. 321; *CP I.*, s. 23.

¹¹² *Dlugoš*, XIV., s. 357. A. Ohanowicz, *Ciężary*, s. 44, 73-74.

¹¹³ *ACIE I.*, č. 564, s. 109.

¹¹⁴ Poznaňská kapitula určila za své zástupce kustoda a arcijáhna, krakovská dva kanovníky. *ACIE I.*, č. 570, s. 109; *ACCP*, č. 119, s. 26. J. Korytkowski, *Arcybiskupi*, II., s. 323 datuje mylně 19. března. A. Ohanowicz, *Ciężary*, s. 44, 74; *CP I.*, 23.

¹¹⁵ Krakovská kapitula vyslala opět dva kanovníky, které vybavila osmi hřivnami diet. Zástupci poznaňské kapituly, arcijáhen a kanovník, dodatečně obdrželi po devíti hřivnách diet. *ACIE I.*, č. 582, 586, 588, s. 112; *ACCP*, č. 128, s. 29. J. Korytkowski, *Arcybiskupi*, II., s. 349. A. Ohanowicz, *Ciężary*, s. 74.

kontribuci v církvi pro krále Kazimíra. Byl vynesena rozsudek nad hnězdenským arcijáhmem pro vraždu¹¹⁶. Z podnětu krále Kazimíra svolal arcibiskup rovněž synodu na 12. března 1469 do Łęczycy, jak vyplývá z jeho konvokačního listu z 18. ledna adresovaného krakovskému biskupovi¹¹⁷. Počátkem srpna r. 1469 Gruszczyński požádal hnězdenskou kapitolu, aby stanovila termín a místo konání příští synody¹¹⁸. Nicméně příští provinciální synoda se slavila až 14. dubna 1472, opět v Łęczyci. Primas pohrozil hnězdenské kapitule exkomunikací, jestliže na synodu nevyšle své zástupce¹¹⁹. Požadavky na kontribuce pro krále vyvolaly takovou vlnu nevole, že když arcibiskup počátkem prosince 1472 stanovil termín nové łęczycké provinciální synody (na 3. leden 1473), hnězdenská kapitula okamžitě iniciovala několik porad. Zaslali listy wrocławské a poznaňské kapitule a vyslali posly ke králi Kazimírovi a k arcibiskupovi¹²⁰.

K roku 1474, po smrti Gruszczyňského, jsou zápisky akt hnězdenské kapituly zmatečné. Administrátor hnězdenského arcibiskupství Uriel Górka svolal synodu na 2. února do Łęczycy. Zmíněná akta hnězdenské kapituly opět odhalují krále coby iniciátora a kontribuci jako předmět, který měl být projednáván. Pokračovat měl v Hnězdně. Dne 13. března, ještě před zahájením synody došel metropolitní kapitule v Hnězdně list, ve kterém Jakub ze Sienny, nový arcibiskup, žádá odložení synody¹²¹. Na 22. ledna 1475 svolal arcibiskup synodu kvůli novému schválení kontribuce.

¹¹⁶ *Długoś XIV.*, s. 426 - 427. Poznaňská kapitula vyslala kustoda a šremského arcijáhna a vybavila je pěti hřivnami diet. Hnězdenská kapitula se nechala zastupovat šesti svými členy, mimo jiné děkanem a generálním vikářem – oficiálem. Dostali po pěti hřivnách. *ACIE I.*, č. 597, s. 114; č. 1978, s. 454. K.J. Hefele, *Konziliengeschichte*, VIII., s. 190; J. Korytkowski, *Arcybiskupí*, II., s. 357-358; *PEK*, 37-38, s. 321; A. Ohanowicz, *Ciężary*, s. 74.

¹¹⁷ J. Korytkowski, *Arcybiskupí*, II., s. 368-370, pozn. 2; *ACIE II.*, s. 260-262. *PEK*, 37-38, s. 321; *CP V.*, s. 71-72. Hnězdenská kapitula vyslala probošta, kantora, kustoda a tři kanovníky, poznaňská kapitula probošta, děkana, kustoda a jednoho kanovníka; obě kapituly určily každému po šesti hřivnách diet. *ACIE I.*, č. 607, s. 116; č. 2015, s. 463-464.

¹¹⁸ *ACIE I.*, č. 2026, s. 465. *Srov. CP V.*, s. 72.

¹¹⁹ Hnězdenská kapitula nakonec vyslala tři zástupce: kustoda a dva kanovníky (šest hřiven diety). Poznaňská kapitula měla jako zástupce kustoda a kanovníka (pět hřiven diet obdrželi). *ACIE I.*, č. 619, s. 118 - 119; č. 2051, s. 471. A. Ohanowicz, *Ciężary*, s. 75. J. Korytkowski, *Arcybiskupí*, II., s. 377-378; J. Korytkowski, *Pralaci*, I., s. 369; *CP I.*, s. 18. Korytkowski, *Arcybiskupí*, II., s. 374-375) ještě mylně prohlásil diecézní synodu z r. 1471 v Łęczyci za provinciální; opravil J. Sawicki, *CP V.*, s. 73.

¹²⁰ *ACIE I.*, č. 624, s. 119-120; č. 2067-2071, s. 474-475. J. Korytkowski, *Arcybiskupí*, II., s. 380-381; J. Korytkowski, *Pralaci*, I., s. 372; *PEK*, 37-38, s. 321.

¹²¹ *ACIE I.*, č. 2101-2106, s. 482-483. Tři kanovníci, kteří v Łęczyci měli zastupovat hnězdenskou kapitolu, si 21. března vyžádali šest hřiven za výdaje. Kdy se synoda doopravdy konala, není možné určit. J. Korytkowski, *Arcybiskupí*, II., s. 418 - 419; *Týž, Pralaci*, I., s. 385; *PEK*, 37-38, s. 321. Nelze říci, jestli se pak synoda po sejmě konala.

Hnězdenská kapitula nesla s nelibostí, že tak učinil bez jejího souhlasu; vyslala zástupce, který měl vyjádřit její nesouhlas s vybíráním daní¹²². Rovněž před łeczyckou synodou z r. 1476 se hnězdenská kapitula radila o svém postupu, a to i s třemešským opatem, děkanem z Włocławku a se zástupcem kapituly poznaňské¹²³. Poslední z Jakubových provinciálních synod byla svolána na 27. února 1480¹²⁴. Místem, na kterém se všechny provinciální synody Jakuba ze Sienny měly sejít, byla opět Łeczyca.

Bohatší pramennou základnu nalezneme při pátrání po provinciální synodě Zbigniewa Oleśnického (1480 - 1493) z roku 1485. S určitostí víme, že synodní shromáždění v Piotrkowě zasedalo ve dnech 21. - 22. ledna. Na svatou Anežku (21. leden) pohání notář Ondřej z Wieluně do Piotrkowa na provinciální synodu łeczyckého kanovníka Ondřeje z Kraszyc¹²⁵. Dne 22. ledna na ní byla vydána statuta, která se nám dochovala v souboru ustanovení Jana Węzyka z roku 1630. Primas Oleśnicki v nich inovuje starší ustanovení svého předchůdce Jana Sprowského, které upravuje postup při sedisvakanci¹²⁶. Podle Janockého byl údajně autorem statut vydaných na piotrkowské synodě Mikuláš Kotwicz¹²⁷. Ze synody mělo podle J. Korytkowského a starších autorů pocházet rovněž „Doctoris Nikolai Kottwicii decisio de interdicto et excommunicatione“; jiné Kotwiczovo ustanovení „de raptoribus“ se dochovalo ve statutech

¹²² *ACIE* I., č. 2125, 2126, s. 489. J. Korytkowski, *Arcybiskupi*, II., s. 422-423; A. Ohanowicz, *Ciężary*, s. 42, 75; *CP* V., s. 81.

¹²³ Konala se po 21. říjnu, kdy jednání probíhalo. Poznaňská kapitula vyslala scholastika a jednoho dalšího kanovníka. Hnězdenská kapitula vyslala dva kanovníky. *ACIE* I., č. 658, 659, s. 124; č. 2139, 2140, s. 492. J. Korytkowski, *Arcybiskupi*, II., s. 430 - 431; *PEK*, 37-38, s. 321; *CP* V., s. 83.

¹²⁴ Hnězdenská kapitula určila své zástupce, dva kanovníky a přiřkla jim obvyklých šest hřiven diet. Zástupci krakovské kapituly (děkan a kanovník) měli na synodě vyjádřit své odmítavé stanovisko vůči kontribuci. *ACIE* I., č. 2207, s. 508. *ACCP*, č. 232, 236, s. 59-61. J. Korytkowski, *Arcybiskupi*, II., s. 440; *PEK*, 37-38, s. 321; A. Ohanowicz, *Ciężary*, s. 75; *CP* I., s. 21.

¹²⁵ J. Korytkowski, *Arcybiskupi*, II., s. 465, pozn. 3. Poznaňská kapitula 13. ledna určila svého zástupce na synodu (obdržel deset hřiven na diety), a již 7. ledna tak učinila włocławská kapitula; své dva zástupce vybavila dvanácti hřivnami – *ACIE* I., č. 735-737, s. 138-139; č. 1280, s. 267. K 4. dubnu je v aktech poznaňské kapituly záhadná zmínka o provinciální synodě stanovené na 17. dubna – *ACIE* I., č. 747, s. 140. Srov. P. Kałwa, *o. c.*, s. 20; *PEK*, 37-38, s. 321; I. Subera, *o. c.*, s. 97.

¹²⁶ *Constitutiones... Joannis Węzyk*, p. 33-45. *Constitutiones Synodorum...Stanisłai Karnkowski*, Cracoviae 1579, f. 61b-66b. Statuta podávají jmenovitý výčet řady významných účastníků, který mimo jiné potvrzuje účast zástupců delegovaných poznaňskou a włocławskou kapitulou. Z biskupů se účastnili toliko włocławský Petr a plocký Petr. Srov. M. Wiszniewski, *Historia*, V., s. 81.

¹²⁷ Jan Daniel Andrzej Janocki, *Ianociana sive clarorum atque illustrium Poloniae auctorum maeenatumque memoriae miscellae*, t. II., Varsaviae et Lipsiae 1779, p. 133; t. III., ed. Samuel Theophilus LINDE, Varsaviae 1819, s. 231. Srov. J. Korytkowski, *Pralaci*, II., s. 315.

Łaského z r. 1528¹²⁸. Piotrkowska synoda trvala tři dny, jak dosvědčuje text statut na synodě vydaných¹²⁹. O rok později (1486) byla synoda svolána do Kłodawy na 5. března¹³⁰. Záznamy v aktech hnězdenské kapituly z konce července 1487 informují o provinciální synodě, která se téhož roku měla konat 17. srpna v Łęczyci. Włocławská kapitula ovšem své zástupce na synod jmenovala až 16. srpna; vyvstává otázka, zda výše uvedené datum bylo termínem konečným¹³¹. Ve dnech 14. - 15. října 1489 slavil Oleśnicki v Łęczyci svoji poslední provinciální synodu. Byl projednávána opět nová kontribuce, dále např. spor o přednostní místo na provinciální synodě mezi plockým a poznaňským biskupem; klášteru řeholních kanovníků v Kłodawě arcibiskup udělil právo výlovu ze dvou rybníků¹³².

Svoji patrně první provinciální synodu hnězdenský arcibiskup Fryderyk kardinál Jagiellończyk (1493 - 1503) slavil 13. července 1496. Na synodě byla schválena kontribuce ve výši jednoho verduňku z hřivny stříbra; bylo rozhodnuto o termínu příští provinciální synody (21. ledna následujícího roku)¹³³. 13. července 1497 se patrně konala provinciální

¹²⁸ M. Wiszniewski, *Historia*, V., s. 73; A. Jocher, *Obraz bibliograficzno-historyczny literatury i nauk w Polsce*, III., Wilno 1857, s. 373, č. 7490; J. Korytkowski, *Pralaci*, II., s. 315. Nepodařilo se mi prokázat, že by ustanovení obsažené v právní sbírce Łaského (1506) a v provinciálních statutech z r. 1528 pocházelo ze synody r. 1485: J. Łaski, *Commune incliti Poloniae Regni privilegium constitutionum et indultum publicis decretorum approbatorumque*, Kraków 1506, f. 69b-74a; *Statuta provincie Gnesnensis. Antiqua et nova, revisa diligenter et emendata*, Cracoviae 1528, V., kapitola 5, „De raptoribus. In sinodi Petrcoviensi quarta“ (nepaginováno).
¹²⁹ *Constitutiones ... Stanisłai Karnkowskiego*, f. 62b.

¹³⁰ Krakovská kapitula vyslala dva kanovníky; krakovského biskupa zastupoval děkan kapituly, J. Korytkowski, *Arcybiskupi*, II., s. 469 - 470, pozn. 4; *ACCP*, č. 258, s. 68. Korytkowski se domnívá, že se synoda ve stanoveném termínu nekonala.

¹³¹ Hnězdenská, włocławská a poznaňská kapitula vyslaly po dvou kanovnících (z toho włocławská kapitula jednoho scholastika) – *ACIE* I., č. 782, s. 146; č. 1288, s. 269; č. 2275, s. 523. Srov. J. Korytkowski, *Arcybiskupi*, II., s. 473; *PEK*, 37-38, s. 321.

¹³² Poznaňská kapitula vyslala dva kanovníky, włocławská kapitula probošta, děkana, scholastika a jednoho dalšího kanovníka a hnězdenská kapitula děkana a jednoho kanovníka. *ACIE* I., č. 793, s. 147; č. 1298, s. 271, č. 2295-2303, s. 526-527; *PEK*, 37-38, s. 321-322; J. Korytkowski, *Arcybiskupi*, II., s. 478-479, pozn. 10; *PEK*, 37-38, s. 321. S. Damałowicz, *Series*, p. 269 ještě informuje o synodě z r. 1481, chybí ovšem pramenné důkazy.

¹³³ Hnězdenskou kapitulou zastupovali dva kanovníci, poznaňská kapitula delegovala arcijáhna a scholastika, włocławská kapitula svého děkana. *ACIE* I., č. 2468, 2469, 2472, 2473, s. 555-556; č. 1333, 1334, s. 279; č. 859-863, s. 158-159; *ACCP*, č. 509, s. 123. Srov. J. Korytkowski, *Fryderyk Jagiellończyk. Kardynał, arcybiskup gnieźnienski i biskup krakowski*, odbitka z Przeglądu kościelnego, Poznań 1881, s. 25; J. Korytkowski, *Arcybiskupi*, II., s. 508; *PEK*, 37-38, s. 321; H. Rybus, *Kardynał Fryderyk Jagiellończyk jako biskup krakowski i arcybiskup gnieźnienski*, *Studia historico-ecclesiastica*, n. 2, Warszawa 1935, s. 137-138; *CP* V., s. 89.

synoda v Kłodawě. Byla zde odsouhlasena další kontribuce¹³⁴. V polovině následujícího roku ohlásil arcibiskup další synodu. Nejbližší známou provinciální synodou je až lęczycké shromáždění z 17. února 1499¹³⁵. Roku 1501 byla provinciální synoda svolána na 22. dubna do Koła. Nejspíše se ale konala na přelomu dubna a května, jak vyvozuje H. Rybus (ve dnech 29. dubna až 1. května byla vydána v Lęczyzi králem Janem Olbrachtem privilegia pro některé církevní instituce). Předmětem jednání měla být contribucio dupla, schválené na sejmu v Piotrkowě¹³⁶. Řadu synod slavených v době episkopátu Fryderyka uzavírá lęczycká provinciální synoda z 21. ledna 1503. Vedl ji Iwovský arcibiskup Ondřej Boryszewski. Opět schválila kontribuci¹³⁷. Byla na ní vydána statuta; byla před synodou již 10. ledna připravena. Obsahuje 48 kratších článků dotýkajících se rozličných oblastí správy provincie, práva, výkonu bohoslužeb. Zajímavá je zmínka o scholárech z Čech: nemají být ponecháváni ve školách, aby neovlivňovali ostatní¹³⁸.

¹³⁴ O tomto termínu a místě synody nás informují akta plocké kapituly (z 15. června). Poznaňská kapitula jednala 13. června o provinciální synodě, která se má konat 24. června v Piotrkowě. Správná je lokace synody do Kłodawy, jak potvrzují záznamy hnězdenské a wrocławské kapituly, které vznikly po synodě. *ACIE I.*, č. 874, s. 160; č. 1339, s. 280; č. 2487, s. 558; č. 2494, s. 560; *ACCP*, č. 510, s. 123. J. Korytkowski, *Fryderyk Jagiellończyk*, s. 28-29; Týž, *Arcybiskupi*, II., s. 510-511; *PEK*, 37-38, s. 321; A. Ohanowicz, *Ciężary*, s. 77 (všichni tři autoři píší o piotrkowské synodě). H. Rybus, *Kardynal Fryderyk*, s. 138-139 (uvádí věc na pravou míru); *CP V.*, s. 90. *Ianociana*, II., p. 96-97 informuje o statucích vydaných na provinciální synodě v Piotrkowě v sobotu před sv. Jiljím, tj. 26. srpna (odkazuje se na hraběte Zaluského, který je měl zaregistrovat v rukopisc v Krakově).

¹³⁵ *ACIE I.*, č. 898, 899, s. 166; č. 1341, 1342, s. 281; č. 2509, s. 562. Termín byl určen na neděli Invocavit, která r. 1499 připadá na 17. února, nikoliv na 18. února, jak uvádí J. Korytkowski, *Fryderyk Jagiellończyk*, s. 35; Týž, *Arcybiskupi*, II., s. 515; *PEK*, 37-38, s. 321 a H. Rybus, *Kardynal Fryderyk*, s. 140-141. *CP V.*, s. 91.

¹³⁶ *ACIE I.*, č. 921, s. 173; č. 2566, 2568, s. 571-572. *ACIE II.*, č. 1558, s. 701. H. Rybus, *Kardynal Fryderyk*, s. 142-144; *CP V.*, s. 91. J. Korytkowski, *Fryderyk Jagiellończyk*, s. 41-42; Týž, *Arcybiskupi*, II., s. 519; Týž, *Pralaci*, I., s. 388; *PEK*, 37-38, s. 321; A. Ohanowicz, *Ciężary*, s. 77; *CP V.*, s. 91.

¹³⁷ Poznaňská kapitula vyslala na synod arcijáhna (generálního oficiála) a jednoho kanovníka (dostali po šesti hřivnách dict), wrocławská kapitula pověřila zastupováním kantora a jednoho kanovníka a hnězdenská kapitula arcijáhna a kanovníka (pět hřiven dict). *ACIE I.*, č. 946, 947, s. 178-179; č. 1360, s. 286; č. 2582-2584, s. 576; č. 2604, s. 579. *Srov. PEK*, 37-38, s. 321; A. Ohanowicz, *Ciężary*, s. 77; *CP V.*, s. 93.

¹³⁸ *ACIE I.*, č. 2585, s. 576. J. Korytkowski, *Fryderyk Jagiellończyk*, s. 46; H. Rybus, *Kardynal Fryderyk*, s. 145-149, 215-227 (edice).

III. Charakteristiky provinciálního synodálního života Hnězda. Shrnutí, závěr

Periodizace. V rámci celku provinciálních synod hnězdenské církevní provincie ve středověku lze vysledovat několik období. První období, které se časově kryje s 13. stoletím a zasahuje do počátku století následujícího, je dobou emancipace polské církve. Synody se často musely zabývat konflikty mezi světskou mocí a mocí církevní. 13. století je také dobou masivního prosazování církevního práva do života církve a kanonickoprávních pravidel do každodenního života kléru a farníků. Prostředníkem při prosazování těchto cílů se staly legátské synody. Dobou rozkvětu pro ně byla druhá polovina 13. století. Zato 14. století je od své druhé čtvrtiny obdobím klidu synodálního i legislativního; výjimkou je synodyk Jarosława Skotnického. V 15. století hnězdenští arcibiskupové provinciální synody svolávali často a hlavně pravidelně. Polská církev a její právní život byl obohacen o Trąbovu kodifikaci. Ve vztahu církve a státu zaujímaly provinciální synody v druhé polovině 15. století s přesahem do století následujícího pasivní roli - stávají se schvalovacím orgánem kontribucí z kléru pro potřebu krále.

Nařízení o konání provinciálních synod; impulsy k jejich svolávání. Frekvence konání. V celém západokřesťanském světě bylo hlavním impulsem pro zahájení svolávání juristicky vyhraněných provinciálních synod vrcholného středověku usnesení 4. lateránského koncilu, které se později stalo součástí Liber extra. Další podněty ke svolávání provinciálních synod ve hnězdenské provincii vyrůstaly z podhoubí konkrétních situací. Legát Guido ve svých statutech z počátku r. 1267 předpokládal, že arcibiskup svolá provinciální synodu, na které budou publikována jeho statuta. Z téhož roku (1267) je známa synoda arcibiskupa Janusze z Dankowa. Inocenc VII. vyzval arcibiskupa Mikuláše Kurowského k odbytu provinciální synody, která by zaujala jasné stanovisko v situaci schizmatu. Následně svolal Kurowski synodu do Kališe (1406), kde rozhodl o pravidelném svolávání provinciálních synod arcibiskupem či jeho zástupcem ve tříletých intervalech. Inicioval rovněž roční svolávání diecézních synod. Nařízení bylo dokonce sankcionováno: arcibiskup, který by je nedodržel, zaplatí pokutu sto hřiven pražských grošů metropolitní kapitule. Ustanovení o konání provinciálních synod v tříletém intervalu opakuje Mikuláš Trąba ve statutech r. 1420. Roku 1422 ke konání provinciální synody vyzval Mikuláše Trąbu opět papež (tentokrát Martin V.). Papež nepřímě inicioval i další provinciální synodu (z r. 1425), když hnězdenskému arcibiskupovi připomněl jeho vizitační

povinnost. Podněty ke svolávání v druhé polovině 15. století vycházely ve valné většině případů od krále, který potřeboval schválit kontribuce předtím většinou dohodnuté na valných sejmecch.

Termíny a délka konání. Předpokládáme, že ve se synody konaly více než pouhý jeden den. Potom ale v mnoha případech známe toliko datum prvního dne konání synody, dne, na nějž byla synoda svolána; jindy zase den, kdy byla vydána statuta. Na synodě r. 1287 byl vydán na třetím sezení ("tercia accione") dne 26. října notářský instrument. Tři dny se prokazatelně konaly provinciální synody r. 1262, 1357 a 1406. U synody z r. 1466 nám dosvědčuje Dlugoš, že se konala tři dny. Statuta z r. 1485 přímo zmiňují třídenní trvání provinciální synody. Délka dvou dnů byla prokázána u provinciální synody z r. 1489. Čtyři dny určité byla slavena synoda z r. 1233 v Sieradzu. Pět dnů asi trvala dubnová synoda z r. 1440. Některé synody své jednání přerušily a dokončily v jiném termínu, případně i na jiném místě. Takto to bylo v případě wieluňské synody Mikuláše Tráby svolané na 13. leden. Byla odročena na 15. září do Kališe, kde také byla 25. září vyhlášena kodifikace. Je možné, že i dubnová synoda z r. 1440 byla dokončena na podzim. Hromadné opakování denních dat, na něž byly synody svolávány, nelze až na výjimky vysledovat. Často se objevují jako data svolání pohyblivé svátky. Galerii světců, na jejichž svátky se provinciální synody konaly (v mnohých případech vícekrát), vyplňují sv. Anežka (12. březen), sv. Tiburcius a Valerián (14. duben), sv. Vojtěch (23. duben), sv. Stanislav (8. květen), sv. Markéta (13. července), sv. Bartoloměj (24. srpen), sv. Vavřinec (10. srpen), sv. Lambert (17. září), sv. Kalixt (tj. den před sv. Hedvikou, 14. říjen), sv. Hedvika (15. říjen). Jedna synoda byla svolána na svátek Očišťování Panny Marie (2. únor). Jak vyplývá z kapitulních akt 15. století, termín synody určoval arcibiskup. Roku 1469 vyzval primas Jan Gruszczyński hnězdenskou kapitolu, aby rozhodla o termínu a místě konání provinciální synody. Členům kapituly, kteří by se jednání o synodě nezúčastnili, měl hrozit půhon.

Místa konání. V 13. století se provinciální synody konaly v neidentifikovaném Borzykowě (či Borzykowé, 1210), ve Wolborzu (před 1215 včetně), možná též ve Witowě a opět neidentifikovaném „Chelou“, dále v asi Kamięni (kolem 1217). Z roku 1226 neznáme místo konání synody, zato víme, že se konal v kostele sv. Blažeje. v Leczyci byla slavena synoda r. 1257, 1285, 1287. Synodálním místem se stala též Wroceryz (1258), Sieradz (1262, 1270), Dankow (1267) a Pajęczno (1269). I Hnězdno, sídlo arcibiskupa, se stalo centrem konání synodních jednání a obřadů (1290, před 1309). Zbylé dvě známé synody 14. století (1326,

1357) byly slaveny v Uniejowě a Kališi. Četné provinciální synody 15. století se většinou slavily v Łęczyci; dalšími synodálními místy byly Kališ, Uniejow, Wieluń, Wolborz, Piotrkow, Kłodawa, Koło a možná Hnězdno.

Účastníci synod. V 13. století hlavním pramenem informujícím o zúčastněných osobách, jsou listiny; doplňkovým pramenem jsou narativní prameny. Mezi účastníky synod jsou jmenováni hlavně biskupové. Svědečná formule listiny vydané na jedné z prvních provinciálních synod, borzykowské z r. 1210, atypické díky paralelnímu konání knížecího kolokvia, obsahuje kromě jmenovitě uvedených biskupů, několika proboštů, arcijáhna a kustoda obecnou formulaci „...et alii quam plurimi abbates, prepositi, decani, archidiaconi, canonici, sacerdotes, clerici, et tota sinodus in Boricov celebrata“. U synody z r. 1258 máme prokázanu účast členů sedmi polských katedrálních a kolegiálních kapitul, kromě arcibiskupa a tří biskupů. V 15. století se situace mění; kapitulní akta, která se stávají nejvýznamnějším pramenem pro zmapování účasti na provinciálních synodách, podávají jmenovitý výčet zástupců katedrálních kapitul vyslaných na synodu. Často jmenovaným zástupcem hnězdenské kapituly je takto koncem 15. století kanovník, doktor kanonického práva Klemens z Piotrkowa. Kapituly vysílaly své zástupce, povětšinou dignitáře kapituly (probošt, děkan, scholastik, kantor, arcijáhen, kustod) a často současně držitele biskupských úřadů (oficiál, generální vikář), v počtu dvou až čtyř, výjimečně i víc. Informováni jsme i o výši diet, které byly pro delegáty kapitulami schvalovány (rozpětí 1 - 12 hřiven na osobu; nejčastěji šest). Roku 1441 se hnězdenská kapitula usnesla, že ji na synodách budou zastupovat toliko probošt a děkan. Obraz o osazenstvu piotrkowské synody z r. 1485 nám umožňuje si vytvořit svědečná formule provinciálních statut. R. 1279 legát Filip z Fermo ustanovil, že provinciální synody se musí zúčastnit všichni nositelé duchovních důstojností, jak světských, tak řeholních, pokud neobdrží zvláštní povolení od svých nadřízených. Ti, kteří se zúčastnit nemohou, se nechají omluvit klerikem, který je rovněž seznámí se synodními snešenými. Při cestě na synodu a zpět se mají chovat ctnostně, při pohoštění, které by mělo být též odpovídající, mají vystupovat rozvážně a umírněně. Podrobně je rozepsáno, v jakém oděvu mají být na synodě: „...archiepiscope, episcopi, abbates, et quilibet alii, qui ex privilegio mitris utuntur, mitrati cum superpelliciis, stolis, et cappis, seu pluvialibus, prepositi vero, priores, et alii inferiores prelati cum superpelliciis et stolis, si diaconi saltem sint, et, si velint, pluvialibus

seu cappis, rectores vero et simplices sacerdotes cum cottis seu superpelliciis et stolis tantum, inferioris vero status vel ordinis clerici, cum cottis synodum intrent, et in ea devote et cum reverentia usque ad finem, nisi casus necessitatis emergerit, perseverent.“ Nejvyšší hodnostáři, konkrétně biskupové, měli podle skutečného či pomyslného významu jejich biskupství své pevné místo při synodních obřadech. Mnohdy vznikaly konflikty o první postavení po arcibiskupovi, jako tomu bylo na synodě r. 1226 (spor mezi krakovským biskupem Ivem a vratislavským Vavřincem). Rovněž roku 1489 byl na provinciální synodě řešen vleklý spor mezi plockým a poznaňským biskupem o přednostní místo na synodě. Spor o prvenství mezi biskupy z Poznaň a Plocka byl řešen i na synodě r. 1499. R. 1472 musel primas pohrozit hnězdenské kapitule exkomunikací, jestliže na synod nevyšle své zástupce.

Průběh shromáždění. O průběhu synodních shromáždění jsme velmi kuse informováni. O to více zhodnotíme informace z úvodu piotrkowských statut Zbigniewa z Oleśnice (1485): „...Invocata prius Spiritus sancti gratia, ac missa solenniter de Spiritu sancto per nos celebrata. Insuper cantatis et lectis litanis, antiphonis, aliisque devotis orationibus cum hymno, Veni creator Spiritus, in talibus ordinatis, Deoque suppliciter et devote exhibitis, ac sermone ad clerum per unum in theologia professorem, et alium in decretis doctorem, in presentia ipsius synodi facto, omnibusque divinis per actis, do tractatus synodales cum ipsis dominis episcopis, nuntiis, procuratoribus, abbatibus, praelatis et clero processimus, quas triduo in ecclesia parochiali dicti oppidi continuavimus...“. Arcibiskup Jarosław Skotnicki r. 1357 přikázal zachovávat tajemství o synodních poradách. Na synodě r. 1420 účastníci nehráli ani zdaleka pasivní roli, aktivně se účastnili projednávání ustanovení nové kodifikace.

Projednávaná témata. Z definice provinciální synody vyplývá, že se pod vedením arcibiskupa, popř. jiné pověřené osoby, zabývá činností správní a zákonodárnou. Synody se ovšem neomezovaly pouze na tyto akty. Mnohdy byla projednávána aktuální politická situace, dotýkala-li se života církve polské či obecné. Příkladem může být slezský zápas mezi biskupy a piastovskými knížaty (např. r. 1257, 1287) či papežské schizma a s ním spojená potřeba či nutnost vyslovit se ve prospěch konkrétní strany (1406, 1440, 1441). Jak již bylo zmíněno, v druhé polovině 15. století dominuje na provinciálních synodách schvalování kontribuce. Z nejedné synody máme doklad o

řešení soudních sporů. Tak wolborzský synod (někdy před 1215) se zabýval sporem mezi kujavským biskupem a klášterem ve Strzelně o desátky, r. 1233 byl na synodě obnoven spor tří benediktinských opatů s premonstráty. V Łęczyci, na provinciální synodě r. 1466, byl souzen hvězdenský arcijáhen pro vraždu. R. 1485 pohání notář na provinciální synodu łęczyckého kanovníka Ondřeje z Kraczcyc. Provinciální synoda se stala i místem pro uzavření smluv - r. 1298 na synodě v Hnězdu byla stvrzena výměna obcí mezi arcibiskupem a Florianem z Pałnowa. Jakub Świnka na jedné ze svých synod (před 1306) vedl proces proti krakovskému biskupu Muskatovi¹³⁹.

Provinciální statuta. Prvními doloženými statuty hnězdenského arcibiskupa jsou statuta Henryka Kietlicze. Ač nemáme přímé důkazy, obecně se předpokládá, že byla vydána někdy kolem r. 1217, a to na provinciální synodě. Dvojí statuta známe od Pełky, z toho jedny pochází nesporně ze synody z r. 1233. V nich vzpomíná statuta svých předchůdců. Godysław Pasek ve své kronice připomíná mnohá ustanovení, která měl Pełka vydat na synodě r. 1257. K synodě z r. 1285 jsou řazena nejrozsáhlejší statuta Jakuba Świnky. Jakubu Świnkowi je dále přiřazováno několik nedatovaných zlomků statut. Součástí právního řádu církevní provincie se stala i legátská statuta, která měla vyšší právní sílu než provinciální statuta metropolitů. Provinciální zákonodárství formovala i legátská statuta z r. 1248, 1253, 1267, 1279, 1287, 1302 a 1309. Statuta známe ze synod Janisława z r. 1326 a Jarosława z r. 1357. Do 15. století, přes množství synod chudého na provinciální statuta, vstoupíme se synodními snešeními Mikuláše Kurovského z r. 1406. Zlomky se dochovaly ze statut Jana Sprowského (1459) a Zbigniewa Oleśnického (1485). Ve statutech z r. 1233 je obsažena formulace „(nos Fulco Gnesnensis archiepiscopus)... constitutiones subsciptas de consensu fratrorum nostrorum et aliorum ecclesie prelatorum edidimus...”, která, není-li pouhou zdvořilostní frází, vyjadřuje určitou roli sufragánů a dalších prelátů při normotvorbě. Svoji roli sehráli biskupové a preláti i při sestavování Trąbovy kodifikace z r. 1420. Snaha o zpřehlednění právní situace a zesystemizování roztržitých ustanovení spouští statut jednotlivých arcibiskupů vedla k pokusům o vypracování kodifikace. První krok učinil Jarosław Skotnicki

¹³⁹ Srov. P. Krafl, *Přehled provinciálních synod*, s. 8-12. Týž, *Akta katedrálních kapitul*, s. 37 – 43. Srov. M. Morawski, *Synod prowincjonalny*, AK, 21, 1935, sv. 35, s. 140-163; I. Subera, *Synody*, s. 14 – 35.

v polovině 14. století. Jeho synodyk z r. 1357 byl ovšem pouze prostým shrnutím starších provinciálních statut. Štafetu převzal arcibiskup Mikuláš Trąba a úsilí dovedl ke zdárnému konci. Jeho wieluńsko-kališská statuta z r. 1420 nejsou již pouhým shrnutím dříve vydaných ustanovení - kodifikace má systematický charakter a kopíruje strukturu knih papežských dekretálů. Byla výlučná¹⁴⁰.

Publikace synodních ustanovení. Legát Guido vyžadoval, aby jeho legátská statuta byla na diecézních a na provinciálních synodách předčítána. Laici měli být seznámeni s ustanoveními, která se jich týkala, ve farních kostelích¹⁴¹. Do šesti měsíců od publikace wieluńsko-kališských statut z r. 1420 měly být tyto, opatřené Trąbovou pečeti, popř. pečeti ordinářů, dostupné ve všech katedrálních a kolegiálních kostelích. Je zakázáno používat starší provinciální statuta¹⁴². Kronika Godysława Paska nám k polovině 13. století dosvědčuje, že uložení statut u katedrálních kostelů bylo samozřejmostí¹⁴³. Lze předpokládat, že při katedrální kapitule byla vedena úřední kniha s opisy provinciálních statut. Doklad o existenci takovéto knihy, „liber statutorum“, nám k roku 1381 přináší notářský instrument, do něhož bylo několik ustanovení starších statut transsumováno¹⁴⁴. Další doklad o úřední knize je z r. 1415, kdy notář a současně písař akt hvězdenské kapituly připravil notářský instrument, který transsumoval statut Jakuba Świnky De anno gratie¹⁴⁵.

Závěr. Přehled probrané tematiky provinciálních synod hnězdenské církevní provincie ukazuje, že synodální aktivity, synodální „život“ a normotvorba byly velmi pestré, různorodé a bohaté; procházely velmi bouřlivým vývojem. Každé ze století polského středověku od 4. lateránského koncilu vykazuje svoje specifika; synody reagují na potřeby své doby. Ve značné míře míra synodálních aktivit odvisí od osobnosti arcibiskupa, jak se ukazuje zvláště v 13. a 14. století. Ošemetnou se též ukazuje schématická aplikace rigorózních definic provinciálních synod na konkrétní situaci.

¹⁴⁰ Blíže viz P. Krafl, *Legátská statuta pro Polsko a provinciální statuta Hnězdna*, o. c.

¹⁴¹ *KDW* I., č. 423, s. 375, čl. 11.

¹⁴² *Statuty synodalne wieluńsko-kališkie*, s. 2-3, 10.

¹⁴³ „Multae etiam constitutiones in eadem synodo (to jest 1257) fuerant ordinatae, quae in ecclesiis cathedralibus reservantur reconditae.“ *PDP* II., s. 581 - 582.

¹⁴⁴ *SPPP* I., s. 414-415; *KDW* III., č. 1787, s. 505-506. W. Abraham, *Przyczynki do dziejów kościoła i prawa kościelnego w Polsce*, Sprawozdania Towarzystwa Naukowego we Lwowie, 8, 1928, č. 1, s. 13-15, referát č. 352.

¹⁴⁵ *ACIE* I., č. 1529, s. 324.

IV. Katalog prokázaných provinciálních synod hnězdenské církevní provincie do počátku 16. století

- rok, denní datum (denní svátek), místo konání, svolavatel, informace o vydaných statutech

A.

- kolem 1206, Henryk Kietlicz
- 1210, 29. července, Borzykow (Borzykowa ?), Henryk Kietlicz
- 1215 či před 1215, Wolborz, Henryk Kietlicz
- ??, Witow
- ??, "Chelou" ?
- ?? kolem 1217, Kamień, Henryk Kietlicz, statuta
- 1226, ? - kostel sv. Blažeje, Wincenty z Niałka
- 1233, 3. - 6. července, Sieradz, Pelka, statuta
- 1257, 14. října (sv. Kalixta), Łeczyca, Pelka, nedochovaná statuta
- 1258, 17. září (sv. Lamberta), Wrocieryż, Januš
- 1262, 17. září (sv. Lamberta) - 19. září, Sieradz, Januš, statuta
- 1267, 16. října, Dankow, Januš
- 1269, 16. října, Pajęczno, Januš
- 1270, 20. září, Sieradz, Januš
- 1285, 6. ledna (Zjevení Páně), Łeczyca, Jakub Świnka, statuta
- 1287, 26. října (ten den se konalo třetí sezení), Łeczyca, Jakub Świnka
- 1290, 14. října (sv. Kalixta), Hnězdno, Jakub Świnka
- 1298, Hnězdno, Jakub Świnka
- 1306, před 20. červencem, Jakub Świnka
- 1309, před 2. květnem, Hnězdno, Jakub Świnka

B.

- 1326, 19. února, Uniejow, Janisław, statuta
- 1357, 8.-10. ledna, Kališ, Jarosław Skotnicki, statuta a inkorporace („Synodyk“)

C.

- 1406, 18.-20. květen, Kališ, Mikołaj Kurowski, statuta
- 1409, 27. ledna (neděle po obrácení sv. Pavla), Kališ, Mikołaj Kurowski
- 1414, před 30. zářím, Uniejow, Mikołaj Trąba
- 1420, svolána na 13. leden (oktáva Zjevení Páně) a zřejmě dny následující, Wieluń, 15. září (oktáva Narození Panny Marie) – 25. září, Kališ, Mikołaj Trąba, statuta
- 1422, svolána na 24. srpna (sv. Bartoloměje), Łeczyca, Mikołaj Trąba
- 1425, 6. května, Łeczyca, Wojciech Jastrzębiec před 19. březnem 1430 (včetně), Łeczyca, Wojciech Jastrzębiec

- 1431, po 17. listopadu, Uniejow ?, Wojciech Jastrzębiec
 - 1433, po 10. březnu, Łęczyca, Wojciech Jastrzębiec
 - 1435, 26. května, Łęczyca, Wojciech Jastrzębiec
 - 1440, 23. dubna (sv. Vojtěcha) - 27. dubna, Łęczyca, Wincenty Kot
 - 1440, svolána na 15. října (sv. Hedviky), Łęczyca, Wincenty Kot
 - 1441, 8. května (sv. Stanislava), Łęczyca, Wincenty Kot
 - 1442, svolána na 23. dubna (sv. Vojtěcha), Piotrkow, Wincenty Kot
- D.**
- 1455, Łęczyca, Jan VI. Sprowski
 - 1457, po 3. listopadu, ?, Jan VI. Sprowski
 - 1459, 17. června (neděle po sv. Vítu), Łęczyca, Jan VI. Sprowski, statuta
 - 1462, 5. září, Kališ, Jan VI. Sprowski
 - 1463, před 15. dubnem, Łęczyca, Jan VI. Sprowski
 - ? 1464, 11. března (neděle Letare), Łęczyca, Jan VI. Sprowski
 - 1464, někdy mezi 5. říjnem a 17. prosincem, Wolborz, Jan VII. Gruszczyński
 - 1466, 20. - 22. ledna, Łęczyca, Jan VII. Gruszczyński
 - 1469, 12. března (sv. Anežky), Łęczyca, Jan VII. Gruszczyński
 - 1472, svolána na 14. dubna (sv. Tiburcia a Valeriána), Łęczyca, Jan VII. Gruszczyński
 - ? 1473, svolána na 3. leden, Łęczyca, Jan VII. Gruszczyński
 - ? 1474, Łęczyca ? Hnězdno ?, administrátor Uriel Górka? Jakub ze Sienny?
 - 1475, svolána na 22. ledna (neděle Septuagesima), Jakub ze Sienny
 - ? 1476, po 21. říjnu, Łęczyca, Jakub ze Sienny
 - 1480, 27. února (neděle Reminiscere), Łęczyca, Jakub ze Sienny
 - 1485, 20. ledna - 22. leden, Piotrkow, Zbigniew Oleśnicki, statuta
 - ? 1486, svolána na 5. března (neděle Letare), Kłodawa, Zbigniew Oleśnicki
 - 1487, svolána na 17. srpna (oktáva sv. Vavřince), Łęczyca, Zbigniew Oleśnicki
 - 1489, 14. října (sv. Kalixta) - 15. října, Łęczyca, Zbigniew Oleśnicki
 - 1496, svolána na 13. července (sv. Markéty), Łęczyca, Fryderyk Jagiellończyk
 - 1497, ? 13. července (sv. Markéty), Kłodawa, Fryderyk Jagiellończyk
 - 1499, 17. únor (neděle Invocavit), Łęczyca, Fryderyk Jagiellończyk
 - 1501, ? 22. duben, Koło nebo ? 29. duben - 1. květen, Łęczyca, Fryderyk Jagiellończyk
 - 1503, 21. leden (sv. Anežky), Łęczyca, Lvovský arcibiskup Ondřej Boryszewski, statuta

SYNODY PROWINCJONALNE GNEŹNIĘŃSKIEJ PROWINCJI KOŚCIELNEJ DO POCZĄTKU XVI WIEKU

Bardzo ważną instytucją prawa kanonicznego w średniowieczu był synod prowincjonalny. Było to zebranie biskupów należących do pewnej prowincji, prokuratorów nieobecnych biskupów oraz następnych prelatów (opaci i przełożeni zakonów, kapituły katedralne oraz kolegiackie, a nawet inni duchowni). Odbywały się pod przewodnictwem metropolity. W statutach swoich usiłowały one rozwiązywać bieżące zagadnienia życia kościelnego, dostosowując jego formy organizacyjne do powszechnych zasad kanonicznych (ustawodawstwo papieskie, ustawodawstwo soborów powszechnych, synodów legackich). W Polsce było życie synodalne na poziomie prowincjonalnym bardzo bogate. Celem pracy jest podsumowanie problematyki synodów prowincjonalnych gnieźnieńskiej prowincji kościelnej do początku XVI wieku. Dążeniem było podanie wyczerpującego wyliczenia wszystkich synodów razem z odsyłaczami do źródeł. Ze względu na znaczenie legackich statutów dla ustawodawstwa prowincji kościelnej artykuł informuje także o najważniejszych z nich. Z licznych statutów prowincji gnieźnieńskiej dadzą się zestawić tylko drobne fragmenty postanowień. Warto podkreślić niezależność instytutu synodu prowincjonalnego w Polsce od organizacji państwowej.

Wspólne zjazdy episkopatu (w XIII stuleciu) i synody prowincjonalne, stały się instrumentem uzgadniania stanowiska biskupów w ich polityce w stosunku do książąt dzielnicowych, jak i w sprawach wewnątrzkościelnych. W okresie rozbięcia dzielnicowego biskupi wystąpili w r. 1180 na zjeździe łączącym jako samodzielna grupa z postulatami zniesienia uciążliwych dla kościoła zwyczajów i praktyk. Henryk Kietlicz przy pomocy synodów prowincjonalnych pragnął życie kościoła w Polsce dostosować do norm kościelnego prawa powszechnego. W r. 1210 obradował w Borzykowej synod prowincjonalny równoległe ze zjazdem książąt. Przedtem jednak, chyba r. 1206, mamy wzmiankę o synodzie zwołanym przez metropolitę niezależnie od książąt w związku ze sporem kościelno-politycznym. Później ogłosił arcybiskup Kietlicz wraz z wszystkimi biskupami konstytucje w Kamieniu (około r. 1217). We wstępie do uchwał synodalnych z r. 1233 arcybiskup Pełka zaznaczył, że ogłaszając nowe konstytucje nawiązuje do wydanych już statutów swych poprzedników. Problemy polityczne i gospodarcze poruszał na swych częstych synodach prowincjonalnych arcybiskup Jakub Świnka. W XIII stuleciu jest bardzo problematyczne odróżnienie zjazdów biskupskich i synodów prowincjonalnych.

Urzędowym zestawieniem praw partykularnych ogłoszonych przez metropolitę gnieźnieńskiego był „Synodyk” Jarosława (1357). Epokowe znaczenie w rozwoju polskiej kodyfikacji prawa partykularnego miał zbiór prymasa Mikołaja Trąby ogłoszony w r. 1420. Objął on z upoważnienia papieskiego również i statuty legackie oraz podał wyczerpująco całość prawa kanonicznego obowiązującego w Polsce. Dotychczasowe

ustawodawstwo partykularne zostało zreformowane i ułożone w organicznie związaną całość według porządku Dekretatów. W stuleciu XIV synody prowincjonalne nie były liczne, w stuleciu XV były zwoływane bardzo często. W drugiej połowie 15 stulecia odbywały się synody mające na celu uchwalenie podatków płaconych przez kler.

Obrady synodalne toczyły się zwyczajnie przez dni kilka. W Polsce nie było ustalonej miejscowości, w której by były zwoływane synody prowincjonalne. Tylko dwa synody prowincjonalne zwołane zostały w Gnieźnie. Wszystkie zaś inne odbywały się w różnych miejscowościach: w Borzykowej, Wolborzu, Kamieniu, Łęczycy, Sieradzu, Wrocierzu, Dankowie, Pajęcznie, Uniejowie, Kaliszu, Wieluniu, Piotrkowie, Kłodawie, Kole; niektóre odbyły się w miejscowościach nieznanach. Oceniając, czy znane zebranie miało lub nie miało charakteru synodu prowincjonalnego, autor kieruje się zasadą krytycznego podejścia do źródeł. Za prowincjonalne synody uważa te tylko zgromadzenia, które w źródłach są traktowane jako synody prowincjonalne i jednocześnie mają charakter synodu. Zgromadzenia w roku 1356 i 1402 były w rzeczywistości sejmami. Nie istnieją dowody w źródłach, które by potwierdzały odbywanie się w r. 1423.

GNIEZNO PROVINCIAL SYNODS UP TO THE BEGINNING OF THE SIXTEENTH CENTURY

It was relatively early that the archbishops of Gniezno began to convoke provincial synods - the oldest dated assembly which is marked in the sources as a provincial synod took place as early as in 1210. But even before this synod another provincial synod took place in 1206 (?). In the beginning, i. e. in the thirteenth century, it is important to distinguish clearly between bishops' conventions, or colloquia, and provincial synods. The first statutes backed up with evidence are the statutes issued by archbishop Henryk Kietlicz around 1217 in Kamień. Another important archbishop was Pełka (Fulko, 1232 - 1258). Two statutes issued by this metropolitan are still preserved. An important role in the system of provincial legislation was played by legates' synods and the legates' statutes which were proclaimed at them. A number of provincial synods was summoned by the archbishop of Gniezno Jakub Świnka (1285, 1287, 1290, 1298, 1306, 1309). Several not dated fragments of statutes originate from his time. In the fourteenth century the situation changes - the only two provincial synods that we know of are the synods of Janisław (1326) and Jarosław Bogoria Skotnicki (1357). „Synodyk“, the first attempt at codification of the legislation of Gniezno church province, comes from Skotnicki's synod. We cannot agree with referring to the assembly at Krakow from 1356 as to a provincial synod. Similarly, the „convencio generalis“ in Łęczycza in 1402 could not have been a provincial synod. Thus the first reliably proved provincial synod of the fifteenth century is the synod of Mikołaj

Kurowski from 1406. The statutes issued at this synod include ruling about regular summoning of provincial synods in three-year intervals. In 1420 at a provincial synod in Kalisz the archbishop Mikołaj Trąba proclaimed the codification of particular church law. Later this codification was promulgated also in the Lwów (Lemberg) church province. Its exceptionality, extensive character and its structure, which imitates the sequence of titles of the canon law collections, predestined this codification to become the basic code of law of the Polish church. The frequent and numerous synods of the fifteenth century became a means of ratifying the contributions of the clergy to the sovereign, especially in the second half of the century. The main sources of information about the synods are no longer statutes, i. e. papers issued at the synods, or chroniclers' and annalists' mentioning of the synods, but the documents of cathedral chapters of the Polish dioceses. It is interesting to note that Prague statute „Crescente cottidie“ from October, 18th 1385 originated in the Polish legislation.